

ΠΡΩΤΟ ΚΥΜΑ

Του Χάρη Μακρυγιώργου

Αυτά είναι εκείνα που εγώ έζησα και δεν αποτελούν πλήρη καταγραφή της ιστορικής πραγματικότητας. Γύρω από τα γεγονότα εκείνης της εποχής έχουν γραφτεί πολλά και αξιόλογα βιβλία και έχουν γίνει αναρίθμητες συζητήσεις. Όσα αναφέρω είναι αυτά που ο ίδιος βίωσα. Ο 50άρης εαυτός μου χρησιμοποιεί την μνήμη του 19άρη φοιτητή, προσπαθώντας να επικαλύψει όσο το δυνατόν λιγότερο την αυθεντική μαρτυρία με την «ερμηνεύουσα» αλλά συνάμα παραμορφωτική εμπειρία που έχει εν τω μεταξύ σωρευτεί. Δεν θέλησα να απαλείψω τελείως κάποιες ασύμβατα χρονικά παραγράφους εκτιμήσεων, που εντάσσουν όμως, πειστικά ελπίζω, τα μεμονωμένα γεγονότα στην συνολικό στόχο και τον καμβά αυτού του κειμένου, που δεν είναι ούτε μόνο τα γεγονότα του Πολυτεχνείου αλλά ούτε μόνο οι διάφοροι πολιτικοί φορείς-οχήματα.

A. ΠΡΙΝ ΤΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

4 μέρες πριν το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου, έγινε, ή μάλλον ξεκίνησε, η περίφημη συναυλία των Rolling Stones στο γήπεδο του Παναθηναϊκού. Μόλις είχα καταφέρει να μπω (καθώς υπήρχε το αδιαχώρητο, στο πρώτο τραγούδι και οι αστέρες έριξαν γαρύφαλλα. Η αστυνομία τα εξέλαβε ως σύνθημα και άρχισε την διάλυση. Ο από τότε γνωστός στα ερτζιανά Νίκος Μαστοράκης τους καλούσε να ηρεμήσουν, αλλά η συναυλία δυστυχώς δεν τέλειωσε ποτέ. Ήταν η πρώτη μου επαφή με την αστυνομική «βία».

Τον Απρίλη του 1967 η χούντα με βρίσκει μαθητή στην Α' Γυμνασίου στο Δεύτερο Γυμνάσιο Αθήνας, στην γειτονιά μας, που στεγάζονταν στο παλιό κτίριο Χεύδεν και Αχαρνών. Την πρώτη ημέρα κάποιο τάνκ περιπολούσε στην Αχαρνών και, όταν μας έδιωξαν από τα μαθήματα, το χαζεύαμε από κάποια απόσταση ασφαλείας. Αυτή ήταν η πρώτη μας «γεύση από χούντα». Παρότι το σόι μου περιλάμβανε από κεντρώους μέχρι και κομμουνιστές που είχαν «γευτεί» τις εξορίες, οι πολιτικές συζητήσεις ήταν ανύπαρκτες (εξ αιτίας των δεινών που είχαν επιφυλαχθεί σε κάποιους θεούς και θείες – «δούλευε και μην φαίνεσαι πολύ») και έτσι η πρώτη μου επαφή με την πολιτική άργησε αρκετά και πάντως δεν ξεκίνησε από οικογενειακά ερεθίσματα (ή έτσι τουλάχιστον νόμιζα τότε). Τα πρώτα αυτά χρόνια πέρασαν με μοναδική απασχόληση τα μαθήματα. Ο έξω κόσμος ήταν κάτι το μακρινό. Το φθινόπωρο του 1968, σαν αριστούχος, πήρα την πολυπόθητη και δύσκολη μεταγραφή για το Βαρβάκειο, όπου είχε φοιτήσει για λίγο και ο πατέρας μου, και εκεί συνάντησα ένα σαφώς πιο πολιτικοποιημένο περιβάλλον. Εκτός από τα πιο προβληματισμένα παιδιά, ακόμα και οι καθηγητές ανέχονταν (ίσως και να ενθάρρυναν με τον τρόπο τους) την αμφισβήτηση.

Το 1970 προβλήθηκε για λίγες μέρες (μετά απαγορεύτηκε από την λογοκρισία) η αμερικάνικη ταινία «Φράουλες και αίμα» με θέμα την φοιτητική εξέγερση στο Kent State University και μία παράλληλη αισθηματική ιστορία. Στο τέλος όλοι στην αίθουσα φώναζαν ρυθμικά αντιχουντικά συνθήματα. Η υπέροχη

μουσική της ταινίας με Joan Baez, Buffy Saint Marie, John Lennon (give peace a chance) και άλλους ακόμα ηχεί στα αυτιά μου και είναι πάντα στη δυσκοθήκη μου. Μετά από τόσα χρόνια θεωρώ ότι το στήσιμο αυτής της ταινίας, όπου η επιδίωξη προσωπικών στόχων (π.χ. αισθηματικών ή σπουδαστικών) μέσα στην εξέλιξη κοσμοϊστορικών γεγονότων είναι κάτι το φυσιολογικό και ίσως επιθυμητό, με επηρέασε καθοριστικά, σίγουρα και λόγω ηλικίας. Οι διάφορες αυταρχικές θεωρίες «αποκαλυπτόμενης» αλήθειας και μονόπλευρης στράτευσης δεν ρίζωσαν ποτέ μέσα μου. Αν θυμάμαι καλά λίγο μετά προβλήθηκε και το «Γούντστοκ».

Τον χειμώνα '71 προς '72 ετοιμαζόμαστε στο φροντιστήριο «Κανέλλου» στην Σόλωνος για τις εισαγωγικές εξετάσεις. Τα βράδια που γυρίζαμε με τα πόδια από Αχαρνών πολλές φορές μπαίναμε από τις μισόκλειστες πόρτες του κέντρου «Κύτταρο» και παρακολουθούσαμε στα κλεφτά τις πρόβες του Σαββόπουλου για το «Βρώμικο Ψωμί». Αυτός που μας άφηνε να μπούμε έκανε σίγουρα καλή πράξη, καθώς σε κανονική παράσταση θα μπορούσαμε να πάμε μόνο μία φορά. Η Στέλλα Γαδέδη στο φλάουτο και ο Βαγγέλης Γερμανός στην κιθάρα και στα φωνητικά υπέφεραν από την απαιτητικότητα του Διονύση για το φανταστικό τελικό αποτέλεσμα που όλοι σήμερα ξέρουμε. Στις πρόβες λεγόντουσαν και άλλα λόγια από ότι στον δίσκο. Ο «Άγγελος Εξάγγελος» π.χ. δεν άρχιζε να φωνάζει «με μανία» αλλά «ελευθερία». Στις παραστάσεις στο «Κύτταρο» παιζόντουσαν και παλιότερα τραγούδια του Σαββόπουλου, ίσως με κάποιες «απαλύνσεις» στα λόγια ώστε να μην τους κλείσει η λογοκρισία. Η «ωδή στον Γ. Καραϊσκάκη» ήταν στ' αλήθεια τραγούδι για τον Τσέ Γκεβέρα; Το νόημα βέβαια της «Μαύρης Θάλασσας» το έπιασα μετά από 30 χρόνια αλλά δεν πειράζει. Κάλιο αργά παρά ποτέ. Από το «Κύτταρο» περνούσαν και πολλοί άλλοι μουσικοί (π.χ. Δημήτρης Πουλικάκος με ελληνικό ρόκ αλλά και εξαιρετικές ερμηνείες τραγουδιών των Rolling Stones – Brown Sugar ήταν τότε ο τρέχων δίσκος). Εκτός από το Κύτταρο πηγαίναμε και στους «Πελόμα Μποκιού» με τους Βλάσση Μπρονάτσο, Μαρινάκη, Κιουρτσόγλου κ.α. στο υπόγειο στην Σόλωνος. Σε όλα αυτά τα μέρη, το ρόκ ήταν σε απ' αυθείας σύνδεση με την αντιχουντική στάση (και δράση) και η μη ανοχή στην χούντα είχε αρχίσει να γίνεται αισθητή και σε εμάς τους μικρότερους. Ειδήσεις (ή φήμες) για συλλήψεις και αντιστασιακές πράξεις διακινούνταν καθημερινά.

Αν και Ολυμπιακοί, παρακολουθήσαμε με την υπόλοιπη παρέα, την φοβερή παρουσία του Παναθηναϊκού στο Γουέμπλεϊ (που λέγεται ότι είχε βάλει και το χεράκι του ο χουντικός υπουργός Ασλανίδης), στο καφενείο του Δομάζου στην Πλατεία Βικτωρίας.

Από τους δικούς μου άκουσα, δεν θυμάμαι ακριβώς πότε, ότι θα γινόταν το μνημόσυνο του «Γέρου» Παπανδρέου (η κηδεία είχε γίνει το 1968) και το έσκασα για να παρακολουθήσω κάτι άγνωστο σε μένα : μία μαζική διαδήλωση. Τα συναισθήματά μου, όταν παρακολουθούσα τα πρώτα εκείνα επεισόδια, ήταν πρωτόγνωρα και κατακλυσμιαία, ήθελα να ανακατευτώ αλλά φοβόμουν. Το 1970 συζητήθηκε στον οικογενειακό μου κύκλο η δίκη της Δημοκρατικής Άμυνας, καθώς οι δικοί μου πρόσεχαν πολύ να μην «εκτίθενται» με τίποτα το «κομμουνιστικό» και δεν είχα ακούσει τίποτε άλλο. Έλα όμως που αυτοί δεν ήταν κομμουνιστές!! Πόσο αλήθεια θα είχε αλλάξει η πορεία της χώρας αν αυτοί ακριβώς οι άνθρωποι είχαν εκφραστεί σαν ενιαίο κόμμα το 1974; Δικάστηκαν τότε (τα ονόματα τα έμαθα πολύ αργότερα) οι Μαγκάκης, Ιωαννίδης, Πρωτοπαπάς, Σημίτης, Καραγιώργας, Κωνσταντόπουλος,

Ροκόφυλλος, Φίλιας, Ντασέν, Στάγκος, Παπαζήσης, Παπαμάργαρης, Ιορδανίδης, Νοταράς, Νίκος Βερνίκος κ.α. Μερικοί από αυτούς φιλοξενήθηκαν και στο σπίτι μας για προεκλογικές ομιλίες των Νέων Δυνάμεων μετά το 1974. Σκέφτομαι τώρα ότι δεν μπορεί να ήταν τυχαίο ότι γύρω από αυτά τα πολιτικά πρόσωπα, και όχι άλλα, κινήθηκε και η όλη μου πολιτική δραστηριότητα και τα πιστεύω. Κάτι πρέπει να μου είχε μεταδοθεί από τότε και έτσι ίσως φαίνεται ότι δεν ξέφυγα ποτέ (ευτυχώς) από τις οικογενειακές καταβολές.

Τον Σεπτέμβριο του 1971 που έγινε η κηδεία του Σεφέρη, ήμουν ψυχολογικά έτοιμος για περισσότερο «παλληκαρισμό». Μετά την κηδεία, το συγκεντρωμένο πλήθος δεν διαλυόταν αλλά παρέμεινε γύρω από τις στήλες του Ολυμπίου Διός, τα συνθήματα κατά της χούντας άρχισαν δυναμικά και εμφανίστηκε συγκεντρωμένη δύναμη της Αστυνομίας. Δεν θυμάμαι ποιος έκανε την αρχή, αλλά μέσα σε δύο λεπτά η περιοχή είχε γίνει αρένα. Οι αστυνομικοί κυνηγούσαν, αλλά ο κόσμος δεν το έσκαγε και απαντούσε με πετροπόλεμο. Πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν και αρχαία χαλίκια. Δεν υπήρχαν τότε δακρυγόνα και οι διαδοχικές εφορμήσεις των δύο πλευρών κράτησαν αρκετά. Πραγματικό πανηγύρι για έναν νεαρό που έβραζε το αίμα του. Μαζί με μία μεγάλη ομάδα διαδηλωτών στριμωχτήκαμε στην πάροδο της Μακρυγιάννη πρὶν την Ακρόπολη, εκεί που υπάρχει και ένα μικρό εκκλησάκι. Επικρατούσε ησυχία μέχρις ότου κάποιος ψηλός με γυαλιά άρχισε να φωνάζει «Ελευθερία-Ελευθερία» και «Δημοκρατία-Δημοκρατία» μόνος του. Ξεθαρρέσαμε και αρχίσαμε και οι υπόλοιποι να φωνάζουμε και να κάνουμε επίθεση με πέτρες. Ξέχωρα από τις πέτρες χωρίς στόχο, εκεί είδα για πρώτη φορά και σοκαρίστηκα, την συγκεκριμένη δική μου πέτρα να προσγειώνεται στο κεφάλι κάποιου συγκεκριμένου άμοιρου νέου με στολή και πηλίκιο αστυνομικού και κυριολεκτικά να τον ξαπλώνει κάτω αιμόφυρτο. Του ζητάω σήμερα συγνώμη. First blood. Αυτή τη σκηνή ακόμα και σήμερα μπορώ να κλείσω τα μάτια μου και να την ανακαλέσω καθαρά.

Τον Οκτώβριο του 1971 άκουσα από τους δικούς μου για μία εκδήλωση προς τιμή του Θανάση Βέγγου (με τον οποίο υπήρχε κάποια συγγένεια) και της ταινίας του Ντ. Κατσουρίδη «Τι έκανες στον πόλεμο Θανάση;». Την οργάνωνε, κάποιο Σάββατο νομίζω το απόγευμα, η ΕΚΙΝ (Ελληνοευρωπαϊκή Κίνηση Νέων) στο τέρμα της οδού Σίνα. Κατάφερα να πάω περί το τέλος της συζήτησης. Βρέθηκα σε μία ατμόσφαιρα πρωτόγνωρη. Παρά τα μέτρα αστυνόμευσης, υπήρχε πάρα πολύς κόσμος, κύρια νέοι και οι ερωτήσεις είχαν καθαρά πολιτικό χαρακτήρα. Εκεί έμαθα για την ύπαρξη της ΕΚΙΝ. **Ξαναπήγα στην Γ. Σταθά μόνο μια άλλη φορά σε κάποια διάλεξη**

Για δύο συνεχείς εθνικές επετείους, η χούντα οργάνωσε στο Παναθηναϊκό Στάδιο την γιορτή της «πολεμικής αρετής των Ελλήνων». Εκεί μαζεύανε τους μαθητές της Αθήνας και παρακολουθούσαν διάφορες κακόγουστες παραστάσεις με Αρχαίους Έλληνες, τσολιάδες κλπ. Το γιουχάϊσμα ήταν από την αρχή διαδεδομένο, αλλά αυτό που έκανε την χούντα να σταματήσει αυτή την γελοιότητα ήταν το ότι, στην αναγγελία της έναρξης της «επιμορφωτικής» ομιλίας του δικτάτορα Παπαδόπουλου, όλοι αρχίσαμε να χειροκροτούμε και να ζητωκραυγάζουμε χωρίς σταματημό. Παρά τις επανειλημμένες παρακλήσεις του ομιλητή, η χαρά μας δεν σταμάτησε και ο δικτάτορας αναγκάστηκε να φύγει.

Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα και, ακόμα, με κύρια απασχόληση τα μαθήματα, αλλά με αυξανόμενη την αναλογία των άλλων ενδιαφερόντων (π.χ. συναυλίες των POLL πρωινά Κυριακών) πέρασε η άνοιξη και το καλοκαίρι του '72 και

φτάσαμε στις εισαγωγικές εξετάσεις το φθινόπωρο. Από αριστούχος του Βαρβακείου, και αναμενόμενος από τους καθηγητές μου να πάρω κάποια από τις πρώτες θέσεις, κατόρθωσα να μπω, **καθώς είχαν προστεθεί και άλλα γλυκύτερα ενδιαφέροντα της ηλικίας**, κάπου στις τελευταίες θέσεις της σχολής της πρώτης μου επιλογής, την σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Μετσόβιου.

B. ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

Τα προεόρτια

Μετά από ένα τριήμερο διακοπών στην Ύδρα (το πρώτο ταξίδι χωρίς την οικογένεια) , πατήσαμε το πόδι μας , μαζί με άλλους διακόσιους, στο προαύλιο του Πολυτεχνείου. Στους ελεύθερους αυτούς χώρους που θα πέρανα αμέτρητες και πάντως τις καλύτερες ώρες της ζωής μου. Κοινότυπο αλλά αληθινό.

Στην σχολή μας τότε υπήρχε ένα διορισμένο φοιτητικό διοικητικό συμβούλιο, το οποίο και μας υποδέχθηκε με την ανάλογη «ηθικοπλαστική» ομιλία ανακοινώνοντάς μας ότι θα γίνονταν σύντομα εκλογές για το προεδρείο του έτους. Η ομάδα των πρώην συμμαθητών από το Βαρβάκειο ήταν η μεγαλύτερη συγκροτημένη και, μετά από κάποιες συζητήσεις όπου οι φίλοι μου υποσχέθηκαν ότι θα με υποστήριζαν, αποφάσισα να είμαι υποψήφιος για το τριμελές προεδρείο. Έτσι εν ψυχρώ και χωρίς καμία προηγούμενη ενασχόληση με κάτι το συλλογικό.

Την επόμενη μέρα από τότε που κατέθεσα την υποψηφιότητά μου, με πλησίασε ο πρόεδρος και «αστέρας» του χουντικού συμβουλίου της σχολής Λευτέρης Γενεράλης. Μου είπε ότι έμαθε ότι θα είμαι ο «υποψήφιος του Βαρβακείου», ότι εμείς είμαστε παιδιά από «καλές οικογένειες» και ότι δεν θα έπρεπε να επηρεαστούμε από τους κομμουνιστές και τους αναρχικούς και μου ζήτησε ευθέως να συνεργαστώ μαζί τους. Εγώ δεν ήξερα καλά-καλά τι σήμαιναν αυτά που ζητούσε και δεν έδωσα συνέχεια.

Στις εκλογές που έγιναν εκλέχτηκαν : ένας από το «κλίμα» της ANTI-ΕΦΕΕ, ένας από το «κλίμα» του ΚΚΕ-Εσωτερικού και εγώ ως ανεξάρτητος. Φαντάζομαι ότι με ψήφισαν, εκτός από τους πρώην συμμαθητές, και όλοι οι ανένταχτοι και ανυποψίαστοι γενικά. Από τις πρώτες ημέρες των επαφών μου με το χουντικό διοικητικό συμβούλιο στα πλαίσια των τυπικών λειτουργιών της σχολής, και μετά την άρνησή μου να τους υποβάλω αναφορές (είχαν ήδη στρατολογήσει κάποιους άλλους για χαφιέδες όπως φάνηκε αργότερα) το κλίμα ήταν εχθρικό. Κατά κάποιο τρόπο και επειδή αυτό μαθευόταν, έτσι διευκολύνθηκε και επιταχύνθηκε η επαφή μου με τους πιο υποψιασμένους πολιτικά αλλά και τους λίγους οργανωμένους στο έτος μου, οι οποίοι πλέον με εμπιστεύονταν , παρά το ότι με είχαν ψηφίσει και οι «δεξιοί». Τότε όποιος δεν ήταν αριστερός, έπρεπε να είναι «δεξιός».

Ο κύριος χώρος έκφρασης της φοιτητικής εναντίωσης στη χούντα ήταν οι φοιτητικές συνελεύσεις. Στο Πολυτεχνείο, όπως και στα άλλα ΑΕΙ, υπήρχε διορισμένος κυβερνητικός επίτροπος, για να «επιβλέπει» τα τεκταινόμενα και κύρια να ελέγχει τις πράξεις των καθηγητών, καθώς για τους φοιτητές υπήρχαν οι χαφιέδες του σπουδαστικού της Ασφάλειας. Ο δικός μας επίτροπος λεγόταν Μπεληγιάννης. Η Σύγκλητος έδινε τις άδειες για τις φοιτητικές συνελεύσεις κατόπιν της δικής του έγκρισης και υπήρχε η παρουσία κάποιου εκπροσώπου του (διοικητικός ή

ασφαλίτης). Ορίζονταν επίσης για κάθε σχολή ένας καθηγητής για να παρίσταται και να «ελέγχει» τις συνελεύσεις εκ μέρους της Συγκλήτου. Σ' εμάς συνήθως ερχόταν ο καθηγητής Υδροδυναμικών Σταύρος Νικολάου ή ο καθηγητής Εδαφομηχανικής Αναγνωστόπουλος. Στις συνελεύσεις αυτές είχε κατακτηθεί να γίνεται εκλογή προεδρείου από τους παριστάμενους, οπότε υπήρχε πάντοτε δημοκρατικό προεδρείο. Παρόλη την εμφανή χουντική παρουσία, οι ομιλητές εξέφραζαν χωρίς περιορισμούς τις προτάσεις τους για τα διάφορα φοιτητικά θέματα και ταυτόχρονα οι πολιτικές προεκτάσεις ήταν ο κανόνας. Εκεί ήταν ο κύριος τόπος πλησιάσματος και «στρατολόγησης» των νέων φοιτητών. Το χουντικό φοιτητικό συμβούλιο συμμετείχε στις διαδικασίες. Επικεφαλής ήταν ο Λευτέρης Γενεράλης. Άλλα μέλη του ήταν οι Ντενίσσης, Πελεκάνος, Γιαννίτσαρης (με τον αστικό κώδικα στην τσέπη) κ.α. Λόγω του φόβου των χαφιέδων, η επικοινωνία με κάποιον που δεν γνώριζες είχε κάποιους κώδικες. Η αθλητική εφημερίδα ήταν περίπου σύμβολο των χουντικών. Η αντίδραση σε κάποια αντιδικτατορικά ανέκδοτα ήταν ένας τρόπος να δείς «τι καπνό εφούμαρε» ο συνομιλητής σου. Όσοι πήγαιναν στο Ελεύθερο Θέατρο στο Παγκράτι ή τραγουδούσαν το «Θα πάω στην ζούγκλα με τον Ταρζάν» του Μαρκόπουλου και ακόμα περισσότερο τραγούδια του Θεοδωράκη, ήταν από την δική μας πλευρά.

Στο τέλος Νοεμβρίου το 1972, μετά από αιτήματα του συνόλου του φοιτητικού κόσμου, δόθηκε η άδεια για την τέλεση των πρώτων εκλογών. Στις περισσότερες σχολές έγινε μεθόδευση ώστε οι δημοκρατικοί να μην προλάβουν να συμμετάσχουν στην ανάδειξη των εφορευτικών επιτροπών. Έτσι το όργιο της καλπονοθείας ήταν τρομακτικό. Κάλπες μετακινήθηκαν, φάκελοι αφαιρέθηκαν και γενικά έγινε το καθετί ώστε να «εκλεγούν» οι χουντικοί υποψήφιοι. Αυτά εξαγρίωσαν την μεγάλη μάζα των φοιτητών που παρέμενε στις αυλές και άρχισαν επεισόδια. Χουντικός πρόεδρος της ΔΕΣΕΜΠ (Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων ΕΜΠ) ήταν ο Ανδρέας Πεβερέτος. Θυμάμαι την ψιλή φωνή της Τώνιας Μωροπούλου να αρχίζει το σύνθημα «Πεβερέτο αδελφή», ανεβασμένη σε κάποιο πεζούλι, και σιγά-σιγά να το παίρνει όλο το πλήθος. Έπεσαν και κάποιες «ψιλές». Μόνο στους Χημικούς και στους Τοπογράφους εξασφαλίστηκαν δημοκρατικές εφορευτικές επιτροπές και εκεί εκλέχτηκαν πανηγυρικά οι δημοκρατικοί υποψήφιοι. Το ίδιο απόγευμα έγινε πορεία διαμαρτυρίας για την νοθεία προς την πλατεία Κλαυθμώνος, όπου διαλυθήκαμε με ξύλο από την αστυνομία. Τα χουντικά διοικητικά συμβούλια των σχολών δεν είχαν καμία επιρροή και οι Φ.Ε.Α. (Φοιτητικές Επιτροπές Αγώνα) είναι τα πραγματικά «αφεντικά». Εκδίδουν ανακοινώσεις προς τον τύπο, παρουσιάζουν αναμορφωμένα προγράμματα σπουδών, επικοινωνούν με τις πρυτανείες, κινητοποιούν ελληνικά και διεθνή μέσα ενημέρωσης κλπ. Τον Δεκέμβρη γινόταν αυθόρμητες συγκεντρώσεις στον περίβολο μπροστά από την Αρχιτεκτονική (πλευρά Πατησίων), το «πότε θα κάνει ξαστεριά» είχε την τιμητική του και δύο φορές μπήκε η αστυνομία και μας διέλυσε με τα γκλόμπς. Οι εισβολείς ήταν ένστολοι, και αρκετά αργότερα, από γνωστό του πατέρα μου έμαθα ότι κάποιος εξάδελφός του από το Μενίδι, ήταν μέσα σε εκείνους που έπαιρναν ένα μεροκάματο και φορούσαν την αστυνομική στολή για να έλθουν να δείρουν τους «αναρχικούς». Αυτό ίσως δείχνει ότι μπορεί να υπήρχε ακόμα και μέσα στους κύκλους της τότε Αστυνομίας κάποια δυσαρέσκεια για αυτού του τύπου τις «αποστολές». Πραγματικά δεν ξέρω.

Τον Γενάρη του '73, μπροστά στη διογκούμενη φοιτητική αντίδραση η Σύγκλητος, έκλεισε έπ' αόριστον το Πολυτεχνείο. Στις περισσότερες σχολές έγιναν συνελεύσεις και εκλογή επιτροπών αγώνα.

Στις αρχές Φλεβάρη, έγιναν οι πρώτες στρατεύσεις (με αναστολή των αναβολών) των ηγετικών στοιχείων του φοιτητικού κινήματος, όπως αυτοί αναδεικνύονταν μέσα από τις συνελεύσεις και τις ανοιχτές συγκεντρώσεις στα προαύλια των σχολών. Ακολούθησαν συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας και το καζάνι άρχισε να βράζει. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση έγινε στις 14 Φεβρουαρίου στο Πολυτεχνείο με 2000 άτομα. Γύρω από το Πολυτεχνείο, οι δρόμοι είναι γεμάτοι αστυνομικούς, που είχαν αποκλείσει την είσοδο σε ομάδες συμπάραστασης από άλλες σχολές. Παρά την συνεννόηση της πρυτανείας για ελεύθερη αποχώρηση των φοιτητών, μετά το μεσημέρι οι αστυνομικοί εισβάλλουν από την Πατησίων και αρχίζουν να χτυπούν με αγριότητα. Μερικοί φοιτητές καταφύγαμε στις αίθουσες της Συγκλήτου, όπου μας κυνήγησαν αστυνομικοί με γκλόμπς και έγιναν αρκετές συλλήψεις. Η Σύγκλητος αποφάσισε ομόφωνα να παραιτηθεί σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την παραβίαση του ασύλου (που είχε μείνει παλαιότερα σεβαστό ακόμη και από τους Γερμανούς). Η δίκη των συλληφθέντων στα δικαστήρια της οδού Σανταρόζα, τον Φλεβάρη του '73 ήταν μία ακόμη ευκαιρία για συγκέντρωση διαμαρτυρίας αλλά και μεγάλη δημοσιότητα στα ελληνικά και διεθνή μέσα.

Οι σχέσεις των φοιτητικών επιτροπών με ορισμένους καθηγητές (Τάσιου, Σακελλαρίδη, Σκουλικίδη, Αθανασιάδη, Νουτσόπουλο κ.α.) αλλά και με τον πρύτανη Κονοφάγο ήταν υπαρκτές, καλές και σταθερές κύρια μετά την εισβολή στην Σύγκλητο. Το κλίμα στους καθηγητικούς κύκλους περιγράφεται στο κείμενο του «δασκάλου μας» Θεοδόση Τάσιου.

Η επόμενη μεγάλη έκρηξη έγινε με την πρώτη κατάληψη της Νομικής Σχολής στις 21 Φλεβάρη. Όλη σχεδόν η Αθήνα πέρασε είτε από την Σόλωνος είτε από την Ακαδημίας και ήρθε σε άμεση επαφή με το αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα μέχρι να γίνει η ειρηνική εκκένωση και τα επεισόδια στους γύρω δρόμους. Αυτά τα γεγονότα ήταν ο προπομπός του Πολυτεχνείου και βοήθησε τους φοιτητές να πιστέψουν ότι μπορούσαν να περάσουν σε πιο δυναμικές μορφές αντίστασης και να επεκταθούν αρκετά πέρα από τα αμιγώς φοιτητικά ζητήματα.

Η χούντα θορυβήθηκε και, εκτός από την ένταση των κλήσεων στην Ασφάλεια κλπ, αποφάσισε να «ζορίσει» τους καθηγητές, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους, ήταν μεν «λουφαγμένοι» και ανεκτικοί, αλλά δεν αναλάμβαναν πρωτοβουλίες για τον περιορισμό της αντίστασης. Οργανώθηκε έτσι, στις αρχές Μαρτίου, η περίφημη ομιλία του δικτάτορα Παπαδόπουλου προς όλους τους πανεπιστημιακούς, νομίζω στην αίθουσα της παλαιάς Βουλής. Το τι ειπώθηκε εκεί μαθεύτηκε μετά την πτώση της χούντας, αλλά μόνο και μόνο το γεγονός ότι οι πνευματικοί μας φάροι, κάθισαν και άκουσαν τις ασυνάρτητες ελληνικούρες του Παπαδόπουλου ήταν συνταρακτικό. Βέβαια δεν μπορούσε κανείς να απαιτήσει από κάποιον να μην παρευρεθεί, καθώς θα είχε την τύχη του Μαγκάκη, του Πεσμαζόγλου και όλων των υπόλοιπων που διώχθηκαν από τις θέσεις τους, αλλά στον φοιτητικό πληθυσμό άρχισε να κυκλοφορεί η σχετική «καζούρα». Μετά από αυτή την παραινετική ομιλία, ο πρύτανης του Πανεπιστημίου Κ. Τούντας εξέδωσε ανακοίνωση ότι οι πρυτανικές αρχές αναλαμβάνουν να διαφωτίσουν τα Πανεπιστήμια και ότι αναλαμβάνουν την

υπευθυνότητα για ότι συμβαίνει σε αυτά. Τέλος Μαρτίου έγινε και η τρίτη κατάληψη της Νομικής και η βίαιη εκκένωση από την Αστυνομία.

Εκείνη περίπου την εποχή, γνωρίστηκα με τον μεγαλύτερο συμφοιτητή μου Γιώργο Γιαννούση, και θυμάμαι κάποιες μεταφορές δεμάτων του περιοδικού «Προσανατολισμοί» στην περιοχή των Εξαρχείων, όπου το περιοδικό εμφανιζόταν και μετά αποσυρόταν από τα περίπτερα. Το πρώτο τεύχος περιείχε, εκτός των άλλων, κείμενο του Χ. Μαρκούζε και άρθρο του «ομοϊδεάτη» μας καθηγητή του Πολυτεχνείου Θεοδόση Τάσιου. Η χαλαρή αυτή και πολύ σύντομη γνωριμία με τους εκδότες των «Προσανατολισμών» ήταν η πρώτη μου επαφή με τον πολιτικό χώρο της σοσιαλδημοκρατίας που θα με «στέγαζε» για πάντα.

Στα τέλη Μαΐου μάθαμε για την στάση του Ναυτικού με το αντιτορπιλικό «Βέλος». Η αντιδικτατορική έκφραση, με αυτή την συμμετοχή και κατά τεκμήριο «συντηρητικών» κύκλων και μάλιστα στο στράτευμα, έπαιρνε έτσι μεγαλύτερη ευρύτητα.

Από την Άνοιξη μέχρι και τα τέλη Αυγούστου είχαν συλληφθεί και βασανιστεί τα περισσότερα ηγετικά στελέχη του φοιτητικού κινήματος. Τους χάναμε από τις συνελεύσεις και καταλαβαίναμε ότι κάτι έτρεχε. Μετά την αποφυλάκισή τους με την γενική αμνηστία όλοι στρατεύονταν. Μεσολάβησε το καλοκαίρι το «δημοψήφισμα», όπου η δικτατορία κατήργησε την βασιλεία και δρομολόγησε την «φιλελευθεροποίηση» Μαρκεζίνη. Η εφημερίδα «Χριστιανική» του Ψαρουδάκη κυκλοφορεί με ολοσέλιδο τίτλο το ερώτημα «Για ποια Δημοκρατία ομιλείτε κ. Παπαδόπουλε;».

Στις αρχές Οκτωβρίου του 1973, εκδίδεται ανακοίνωση στο Πολυτεχνείο, με την οποία επανακαθορίζονται οι στόχοι του φοιτητικού κινήματος. Στο κείμενο, μετά την παράθεση των «καθαρά φοιτητικών» αιτημάτων υπήρχε η διαπίστωση « στους αγώνες για τα παραπάνω αιτήματα έχουμε συνειδητοποιήσει απόλυτα πως τα προβλήματα της Παιδείας συνδέονται άμεσα με τα γενικότερα πολιτικά προβλήματα του τόπου, δεν λύνονται ανεξάρτητα και ο αγώνας για την λύση τους είναι κοινός»

Στις αρχές Νοεμβρίου του 1973 γίνεται μεγάλη συγκέντρωση και διαδήλωση με αφορμή το μνημόσυνο του Γεωργίου Παπανδρέου. Ήταν η πρώτη φορά που οι διαδηλωτές είμαστε πιο επιθετικοί από τους αστυνομικούς. Το πρώτο δεκαήμερο του ίδιου μήνα επανέρχονται στις σχολές οι στρατευμένοι μετά την επαναχορήγηση αναβολής στράτευσης. Φορούσαν μάλιστα, λες και ήταν συνεννοημένοι, τα στρατιωτικά τους ρούχα. Η άμεση παρουσία τους στις συνελεύσεις ήταν φαίνεται αρκετή για να ανασηκώσει το καπάκι της χύτρας.

Η γιορτή

Το απόγευμα της Τετάρτης 14 Νοεμβρίου, η σχολή μας είχε μία από τις συνεχείς πολυπληθείς συνελεύσεις στο Μεγάλο Αμφιθέατρο Χημικών. Παράλληλα γινόταν και συνέλευση των Μηχανολόγων. Είχε πια αρχίσει να νυχτώνει (περίπου 18.00 ~ 18.30) όταν κάποιος μπήκε στην αίθουσα και φώναξε ότι «οι αναρχικοί ήρθαν να καταλάβουν το Πολυτεχνείο». Μέχρι τότε, στο Πολυτεχνείο αλλά και στο γενικότερο φοιτητικό κίνημα, είχε επικρατήσει η γραμμή «διαδηλώνουμε και αποχωρούμε αποφεύγοντας την σύγκρουση». Η συνέλευση σταμάτησε και όλοι κατευθυνθήκαμε στο προαύλιο προς την πλευρά του Μουσείου. Το προαύλιο του

Πολυτεχνείου ήταν γεμάτο από εξωπολυτεχνειακούς φοιτητές και κόσμο με πρωτεργάτες τους ανένταχτους και τους ακροαριστερούς από την Φυσικομαθηματική, την Νομική, την ΑΣΟΕΕ και άλλες σχολές. Εκεί άρχισαν αμέσως οι διαπληκτισμοί και οι συμπλοκές με πρωτεργάτες τα στελέχη της αντιΕΦΕΕ. Θυμάμαι τον συμφοιτητή μας Γαϊτανίδη αλλά και άλλους πολλούς να συμπλέκονται με τους «αναρχικούς» του περίφημου Μαυρογένη. Αυτό το όνομα, από εκείνο το απόγευμα, μου έφερνε στο νου κάποιον γιγάντιο πειρατή και ένοιωσα αστεία όταν, πολύ αργότερα, είδα ότι επρόκειτο για έναν ευγενικό και καθόλου μεγαλόσωμο φοιτητή της Φαρμακευτικής. Μετά από λίγο, φαίνεται ότι εδόθη γραμμή απόσυρσης των οργανωμένων για να εκτιμηθεί η κατάσταση, και έτσι όλοι φύγαμε αφήνοντας το ίδρυμα στα χέρια των «αναρχικών» που είχαν εκλέξει μία πρώτη εξαμελή επιτροπή. Ο Στ. Λυγερός, από τους υποστηρικτές της κατάληψης, έγραψε ότι «οι ρεφορμιστές αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην πρώτη επιτροπή». Η περιέργεια όμως και οι προηγηθείσες εμπειρίες με οδήγησαν το ίδιο βράδυ, μετά από ένα σύντομο πέρασμα από το σπίτι, να γυρίσω πίσω, χωρίς καμία ενθάρρυνση μιας και δεν ήμουν οργανωμένος πουθενά. Εκεί τους βρήκα όλους. Όλες οι «επίσημες» ομάδες είχαν αποφασίσει να πάρουν στα χέρια τους την κατάσταση. Το ξεκίνημα όμως της κατάληψης έγινε ενάντια στις επικρατούσες «γραμμές», προσχεδιασμένα από όσους είχαν ρίξει κατ' επανάληψη το σύνθημα της κατάληψης αλλά τελείως αυθόρμητα από το μεγάλο πλήθος φοιτητών που βρέθηκε εκείνο το βράδυ της Τετάρτης εκεί.

Ο πρώτος ραδιοφωνικός σταθμός στήθηκε από το πρώτο βράδυ στο κτίριο Μηχανολόγων προς την γωνία Μπουμπουλίνας και Στουρνάρη. Δεν κατάλαβα καν πώς βρέθηκα μαζί με τον παιδικό μου φίλο, από το Δημοτικό, Κώστα Κουρκουμπέτη να απλώνουμε το σύρμα της κεραίας από παράθυρο σε παράθυρο μέχρι την ταράτσα του κτιρίου. Ανεβασμένος επάνω στο φαρδύ στηθαίο, που κουνιόταν, έβλεπα από την πλευρά της Μπουμπουλίνας, όπου δεν υπήρχε είσοδος, να συγκεντρώνονται οι πρώτοι αστυνομικοί και παρακρατικοί. Η εμβέλεια του πρώτου εκείνου σταθμού ήταν πολύ περιορισμένη. Την νύχτα κοιμηθήκαμε στα θρανία του κτιρίου Γκίνη. Ενώ η αστυνομία με μεγάφωνα απειλούσε όλο το βράδυ ότι θα έμπαινε μέσα, από τα χαράματα αποχώρησε και άφησε ελεύθερο το πεδίο.

Το πρωί, έξω μεν από το Πολυτεχνείο δεν υπήρχε ψυχή, αλλά μέσα είχε ήδη αρχίσει οργασμός. Φρουρές στις εισόδους, πολύγραφοι για αφισέτες, μεγάφωνα με συνθήματα και οργάνωση της σίτισης και του ύπνου. Φαινόταν ότι ετοιμαζόμαστε για κάτι που θα διαρκούσε. Κάτι κωμικό που θυμάμαι είναι ότι, όταν παραβιάσαμε τα γραφεία των χαφιέδων, εκτός από καταλόγους παρακολούθησης βρήκαμε και πορνογραφικό υλικό. Εκείνο το πρωί γύρισα στο σπίτι για ανασύνταξη αλλά, μόλις έφτασα, αντιλήφθηκα ότι είχα χάσει την ταυτότητά μου. Τρέχοντας και με την ψυχή στο στόμα για να μην την βρουν οι τυχόν εισβολείς, γύρισα εκεί όπου είχα κοιμηθεί. Ευτυχώς την βρήκα. Την Πέμπτη έγιναν και οι συνελεύσεις ανά σχολή, απ' όπου εκλέχτηκαν και οι αντιπρόσωποι στην Συντονιστική Επιτροπή. Από τον μετέπειτα σύντροφο στην «Πρωτοβουλία» Μανούσο Τσαφαράκη, εκπρόσωπο της Φυσικομαθηματικής, αργότερα έμαθα την πλήρη σύνθεση της Συντονιστικής Επιτροπής. Βάσει της τότε τοποθέτησής τους, 18 ήταν ανένταχτοι, 9 του Ρήγα Φεραίου, 8 της ΑντιΕΦΕΕ, 3 σε οργανώσεις της άκρας Αριστεράς και 1 ήταν του ΠΑΚ. Είχε γίνει και συνέλευση εργατών-μη φοιτητών, που εξέλεξε 2 εκπροσώπους, αλλά και μία μεγάλη μαθητική συνέλευση. Όλη η μέρα πέρασε με γράψιμο

συνθημάτων σε χαρτιά και μοίρασμά τους στους διερχόμενους στην Πατησίων και μέχρι την Πλατεία Κάνιγγος. Υπήρχαν διαφορές στις γραμμές, αλλά επειδή ο αντίπαλος ήταν ορατός, επικρατούσε η ενότητα. Με την πάροδο της ημέρας, η Συντονιστική Επιτροπή αναλάμβανε τον έλεγχο της έκφρασης και της όλης εκδήλωσης. Δεν έλειπαν βέβαια και τα «εκτός γραμμής» συνθήματα. Ο χώρος στην Πατησίων, μπροστά από το Πολυτεχνείο, ήταν συνεχώς πλημμυρισμένος από κόσμο και τα διάφορα οχήματα διέρχονταν σε μία σειρά μέχρι που κατά το μεσημέρι σταμάτησαν τελείως. Θυμάμαι ότι μπαίναμε στα τρόλεϊ και μοιράζαμε έντυπα που έκαναν τους επιβάτες να χαμογελούν. Στη αίθουσα τελετών του ιδρύματος έγινε και συναυλία του Μαρκόπουλου με τον Ξυλούρη και την Δημητριάδη. Ο πρώτος ραδιοφωνικός σταθμός δεν είχε μεγάλη εμβέλεια, και την επόμενη ημέρα αντικαταστάθηκε με έναν άλλο ισχυρότερο, που φτιάχτηκε στην πίσω γωνία του κτιρίου προς την οδό Αβέρωφ από εξαρτήματα που έφεραν κάποιοι ραδιοερασιτέχνες από την Καλλιθέα. Αυτοί είχαν κλειστεί από την χούντα τους προηγούμενους μήνες ενώ μετέδιδαν μόνο ξένη «δυτικόφερνη» μουσική. Η σύνθεση των αντιθέτων και η εκδίκηση των ραδιοερασιτεχνών που συντρόφεψαν τα φοιτητικά μας διαβάσματα με καθόλου «επίσημα επαναστατικά» τραγούδια. Ο πρώτοι εκφωνητές ήταν διαφορετικοί από τους γνωστούς του τέλους. Από τους πρώτους θυμάμαι τον Νίκο Χριστοδουλάκη, ο οποίος ήταν και υπεύθυνος για την λειτουργία του σταθμού από την Συντονιστική Επιτροπή. Ακριβώς στον χώρο του δεύτερου σταθμού, χωρισμένος με κλειστή τζαμόπορτα, ήταν ο χώρος του ενός πολυγράφου που μου είχε ανατεθεί η λειτουργία του. Από εκείνο τον χώρο παρακολούθησα τους μεγάλους καυγάδες (μπαινόβγαιναν διάφοροι με διάφορες απαιτήσεις) γύρω από το περιεχόμενο των εκπομπών, που κατέληξαν στην αλλαγή των εκφωνητών και την εγκατάσταση των γνωστών Παπαχρήστου και Δαμανάκη. Ο ραδιοφωνικός σταθμός είναι ίσως το στοιχείο που διαφοροποίησε το Πολυτεχνείο από τις προηγούμενες καταλήψεις της Νομικής. Από αυτή την άποψη, ήταν μία πρόγευση για την δύναμη που έχουν τα ΜΜΕ να συνδιαμορφώνουν τα πολιτικά γεγονότα. Ενώ δηλαδή ο σταθμός ήταν η «φωνή» του γεγονότος, η μέσω του σταθμού παρακίνηση του Αθηναϊκού λαού να κατεβαίνει στο Πολυτεχνείο μεταμόρφωσε την κατάληψη από μία ακόμη φοιτητική εξέγερση σε πραγματικό λαϊκό ξεσηκωμά την Παρασκευή. Από την ύπαρξη του σταθμού πιστεύω ότι παρακινήθηκε και βασίστηκε και η χούντα (οι δύο χούντες για την ακρίβεια) για να διαμορφώσει και τις διάφορες μεθόδους αντιμετώπισης.

Τις χτυπημένες στην γραφομηχανή μεμβράνες τις έπαιρνα κάτω από μία κλειδωμένη πόρτα στην άλλη άκρη του κτιρίου Χημικών. Τις έβαζα στον πολύγραφο και πήγαινα τα έτοιμα αντίγραφα στις αίθουσες του κτιρίου Γκίνη. Κάθε φορά που κατέβαινα στην αυλή και όπως προχωρούσε η νύχτα, ο κόσμος ήταν όλο και πιο λίγος. Οι περισσότεροι είχαν μαζευτεί για ύπνο στις αίθουσες του Γκίνη. Κάποιοι είχαν ανάψει και καθόταν γύρω από μερικές φωτιές. Την τελευταία φορά που βγήκα από το κτίριο Χημικών, φορτωμένος με έτοιμες προκηρύξεις για την επόμενη μέρα, με πλησίασαν κάποιοι και με ρώτησαν τι κουβαλάω. Όταν τους είπα ότι ήταν προκηρύξεις, κινήθηκαν απειλητικά εναντίον μου. Μου άρπαξαν τις προκηρύξεις και τρομαγμένος έτρεξα και κρύφτηκα στο κτίριο Γκίνη. Δεν ξαναβγήκα μέχρι το πρωί. Δεν έχω ακόμα καταλάβει ποιοι ήταν αυτοί. Μερικοί έχουν μιλήσει για πράκτορες της χούντας.

Έχοντας ζήσει κάθε στιγμή της κατάληψης από τα μέσα πιστεύω ότι είναι δύσκολο να εξηγηθεί σήμερα αλλά και να γίνει κατανοητό το ότι εκείνη την ιστορία την έγραψαν οι ανώνυμοι. Οι ηγεσίες την εκδίδουν μετά. Σε βιβλία. Σε όλα τα βιβλία και τις σχετικές εκπομπές, βρήκα γενικά την στάση των συγγραφέων ή των καλεσμένων αρκετά σεμνή. Αυτό που με ενοχλούσε ήταν η αδηφαγία των μέσων να βρουν διαμάχες, αστέρες κλπ. Με τα ιεραρχικά μοντέλα που έχουμε μάθει να δουλεύουμε επί μακρόν, αλλά και με την ανάγκη των μέσων για «αστέρες», η περιγραφή των τότε διαδικασιών είναι πολύ δύσκολη. Προσπαθήστε λοιπόν να φανταστείτε μια ατμόσφαιρα όπου η εμπιστοσύνη προς τον άγνωστο που βρισκόταν δίπλα σου ήταν δεδομένη. Λες και είσατε χρόνια φίλοι. Πέφτει μια ιδέα και αρχίζει αμέσως η υλοποίησή της. Όταν βρήκαμε σκούπες και σκουπίζαμε τα παλιόχαρτα από τις αίθουσες του Γκίνη δεν ρωτήσαμε κανέναν. Όταν αρχίσαμε να φυλάμε την πύλη από Στουρνάρη, δεν είχε έρθει καμία «ντιρεκτίβα», ούτε γνωρίζαμε αν την ίδια ώρα φυλάσσονταν και οι άλλες πύλες. Σίγουρα κάποιος το πέρασε και σε άλλους. Όταν ήρθαν τα πρώτα κοφίνια με ψωμιά καταλάβαμε ότι κάποιος έπρεπε να τα μοιράζει. Απλά πράγματα δηλαδή που γίνονται σε κάθε νοικοκυριό. Δημιουργήθηκαν υπηρεσίες συσσιτίου, καθαριότητας και περιφρούρησης. Κυρίαρχο ρόλο έπαιξαν οι φοιτητές του Πολυτεχνείου που ήταν στον δικό τους χώρο. Η αυτοοργάνωση καλύπτονταν αμέσως από την Συντονιστική Επιτροπή. Μερικοί ισχυρίζονται ότι το κυρίαρχο θέμα ήταν η αντιπαράθεση του αυθόρμητου με τις κομματικές ντιρεκτίβες. Όμως δεν ήταν έτσι για την πλειοψηφία που ήταν ανοργάνωτοι. Αυτή η πλειοψηφία πιστεύω ότι από μόνη της προσπαθούσε, μέσα από το αυθόρμητο, να συντονιστεί με τα υπόλοιπα αυθόρμητα. Και αυτό δεν μπόρεσε να γίνει παρά μόνο μέσα από την Συντονιστική Επιτροπή. Η Επιτροπή συντόνιζε αλλά δεν «κατέλωνε» το αυθόρμητο. Ο δικός μου τουλάχιστον κύκλος ανοργάνωτων έψαχνε συνέχεια να μαθαίνει τι γίνεται στην Συντονιστική, άσχετα από το πού ανήκε αυτός που μας ενημέρωνε.

Ας επανέλθουμε όμως στην χρονική εξιστόρηση και μαρτυρία.

Το πρωί της Παρασκευής άρχισε πάλι να μαζεύεται κόσμος απ' έξω. Το προαύλιο γέμισε φοιτητές. Είχαν μπει και πολλοί μαθητές αλλά και άλλοι εργαζόμενοι. Η επικοινωνία του μέσα με το έξω ήταν ακόμα ελεύθερη. Έλειψα για λίγο στο σπίτι μου, που ήταν κοντά. Κατά το μεσημέρι στον γυρισμό έπεσα πάνω στην άφιξη των Μεγαρέων, που διαμαρτύρονταν για τις απαλλοτριώσεις της γεωργικής τους γης προκειμένου να κατασκευαστεί το διυλιστήριο του Ανδρεάδη. Κοφίνια με ψωμιά έρχονταν συνέχεια και οργανώθηκε το φαρμακείο/ιατρείο στο ισόγειο του κτιρίου Γκίνη.

Το μεσημέρι έγινε συνέντευξη τύπου της Συντονιστικής Επιτροπής προς τα ελληνικά και διεθνή μέσα σε αίθουσα της Αρχιτεκτονικής. Είχε προηγηθεί πολύωρη θεαλωδης συνεδρίαση της Επιτροπής, όπου αντιμάχονταν οι δύο κύριες γραμμές. Αυτή που ήθελε ολομέτωπη αντιπαράθεση με την χούντα και παραμονή μέχρι τέλους, και αυτή που προσπαθούσε να σταθμίσει τα ήδη κατακτημένα και συζητούσε την ειρηνική αποχώρηση. Λόγω αυτής της σκληρής αντιπαράθεσης, την οποία μαθαίναμε σταδιακά από τους γνωστούς μας που μπαινόβγαιναν στην συνεδρίαση (Χατζησωκράτης και Τσεμπελής από την σχολή Πολιτικών Μηχανικών), δεν δέχτηκαν να τους γίνουν και ερωτήσεις από τους δημοσιογράφους, καθώς δεν θα μπορούσε να κρατηθεί ενιαία γραμμή. Παραθέτω το κείμενο, που ήταν ένα minimum συναίνεσης χωρίς ξεκάθαρο όραμα. Το είχε διαβάσει η Τόνια Μωροπούλου από την Σχολή

Χημικών Μηχανικών. Το κείμενο ήρθε στα χέρια μου, χρόνια αργότερα, μιας και τότε απλά το είχαμε ακούσει όσοι είχαμε καταφέρει να στριμωχτούμε στην αίθουσα με τους δημοσιογράφους.

«ΔΙΑΚΥΡΗΞΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

Οι φοιτητές απ' όλες τις σχολές στη διάρκεια του φοιτητικού κινήματος συνειδητοποιήσαμε πως τα προβλήματά μας σχετικά με τον εκδημοκρατισμό της παιδείας και τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος δεν λύνονται χωρίς την αλλαγή της συγκεκριμένης πολιτικής κατάστασης. Αρχίζοντα έτσι πολιτικό αγώνα οι φοιτητές και οι Έλληνες εργαζόμενοι που κλείστηκαν στο Πολυτεχνείο, ξεκαθαρίζουν τις θέσεις τους και καλούν τον ελληνικό λαό να συσπειρωθεί γύρω τους και ν' αγωνιστεί μαζί τους ως την τελική νίκη.

Πρωταρχική προϋπόθεση για την επίλυση όλων των λαϊκών προβλημάτων θεωρούμε την άμεση πτώση του τυραννικού καθεστώτος της χούντας και την παράλληλη εγκαθίδρυση της λαϊκής κυριαρχίας.

Η εγκαθίδρυση της λαϊκής κυριαρχίας αναπόσπαστα συνδέεται με την εθνική ανεξαρτησία από τα ξένα συμφέροντα, που χρόνια τώρα στηρίζουν την τυραννία στη χώρα μας.

Η πλατιά κινητοποίηση του ελληνικού λαού και η εκδήλωση συμπαραστάσης απ' όλες τις γωνιές της Ελλάδας είναι η καλύτερη απάντηση σ' όσους επιχειρήσαν να μας δυσφημήσουν.

Ελληνικέ λαέ! Ο αγώνας γύρω από τη λαϊκή κυριαρχία και την εθνική ανεξαρτησία, σήμερα, συνίσταται στις άμεσες μαζικές διεκδικήσεις στα οικονομικά, επαγγελματικά και κοινωνικά σου προβλήματα, με απεργιακούς αγώνες, με μαζικές κινητοποιήσεις, με συλλαλητήρια, με προοπτική τη γενική απεργία για την ανατροπή της δικτατορίας.

Η παρουσία μας εδώ αποτελεί κέντρο συσπείρωσης, κινητοποίησης και μαζικοποίησης του λαϊκού αγώνα. Όλοι ενωμένοι στον αγώνα για τη ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ. 16.11.1973»

Πολύ αργότερα έμαθα ότι από μία εισήγηση που είχε περάσει από την συνέλευση της σχολής μου (Πολιτικών Μηχανικών – η μεγαλύτερη σε συμμετοχή) υπήρχε ψηφισμένη από την πλειοψηφία της Συντονιστικής Επιτροπής (κάποιοι ανένταχτοι, Ρήγας και ΑντιΕΦΕΕ) και μία άλλη παράγραφος, που ανεδείκνυε τον ρόλο των κομμάτων και οργανώσεων, αλλά δεν διαβάστηκε μετά τις απειλές των πιο ακραίων ότι θα αποχωρούσαν. Την παραθέτω και αυτή, καθώς αποτελεί την πρώτη «επίσημη απαίτηση» για κυβέρνηση εθνικής ενότητας.

«Πιστεύοντας ότι αυτή τη στιγμή του αγώνα εκφράζουμε τη θέληση όλου του Ελληνικού λαού για ενότητα, καλούμε όλες τις αντιδικτατορικές-αντιστασιακές δυνάμεις και όλα τα δημοκρατικά κόμματα ν' αγωνιστούν μαζί μας, να κάνουν κοινό πρόγραμμα βασισμένο οπωσδήποτε στις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας και της εθνικής ανεξαρτησίας με βασικό στόχο την ανατροπή της δικτατορίας»

Αυτή την κυβέρνηση εθνικής ενότητας μας θυμίζει ο Χαράλαμπος Πρωτοπαπάς (υπουργός Βιομηχανίας το 1974) στο κείμενό του. Αυτή την

κυβέρνηση, που δεν συμμετείχε το ΠΑΚ και η κομμουνιστική Αριστερά, και που κατάφερε με τα δόντια να περιορίσει τις ακόμα υπαρκτές δυνάμεις της χούντας. Στην παράλειψη αυτής τα παραγράφου θα μπορούσε κανείς να βρει και το μοναδικό αδύνατο σημείο της εξέγερσης. Την αδυναμία του δηλαδή να συντονιστεί με τις «καθεστηκυίες» πολιτικές δυνάμεις, για να απαιτήσουν και διαπραγματευθούν την αποχώρηση της χούντας. Αν είχε γίνει αυτό (αλήθεια όμως, πώς θα ήταν αυτό πρακτικά δυνατό με τις τότε συνθήκες;;), θα υπήρχε άλλη βάση για τον σχηματισμό κυβέρνησης, θα ήταν πιο δυνατή η θέση της Αριστεράς και όλοι θα καλούσαν να πάρουν την ευθύνη της συμμετοχής ή της αποχής. Εγώ πάντως είχα αντιληφθεί τότε μόνο τον Κανελλόπουλο που είχε περάσει με το σκούρο αυτοκίνητό του την Πέμπτη το απόγευμα από την Πατησίων και επευφημήθηκε από τον κόσμο. Μπορεί να υπήρχαν και άλλες επαφές, αλλά αμφιβάλω, καθώς οι «υπεραριστερές» δυνάμεις αλλά και ο μοναδικός εκπρόσωπος του ΠΑΚ (Λαλιώτης) στην Συντονιστική Επιτροπή, που ήθελαν την «στεγανοποίηση» της εξέγερσης από τους «αστούς πολιτικούς», ήταν πολύ δυνατές. Ανακοινώσεις πάντως συμπαραστάσης έβγαλαν την Πέμπτη και η Δημοκρατική Άμυνα (Γ. Μυλωνάς) και οι Κανελλόπουλος, Μαύρος και Ζίγδης Όταν πλέον ήταν προφανής η αδυναμία σύγκλησης νέων συνελεύσεων και είχε σφραγιστεί το ίδρυμα, πάρθηκε απόφαση από την Γραμματεία της Σ.Ε. και μεταδόθηκε αυτή η τελευταία παράγραφος από τον ραδιοφωνικό σταθμό. Ήταν όμως πολύ, μα πάρα πολύ, αργά και μόνο σαν απεγνωσμένη κίνηση ή πρόφαση πολιτικής πληρότητας μπορεί σήμερα να εκληφθεί. Η όποια ευκαιρία είχε φύγει, αφού δεν είχαν κληθεί όσοι πολιτικοί ήταν τότε στην Ελλάδα (Μαύρος, Ζίγδης, Κανελλόπουλος και όσοι θα μπορούσαν να βρεθούν εκείνη την Παρασκευή ακόμα και Αβέρωφ). Η συμμετοχή όσων έλειπαν θα μπορούσε να κατοχυρωθεί για αργότερα. Πρέπει να ομολογήσω βέβαια ότι δεν είμαι καθόλου σίγουρος για το αν μία τέτοια κίνηση θα ήταν πρακτικά δυνατή. Στο βιβλίο του Δ. Χατζησωκράτη «Πολυτεχνείο 73» διάβασα ότι είχε γίνει μία σχετική προσπάθεια από τον δημοσιογράφο των «Νέων» Μάκη Γιομπαζολιά, όπως έχω ακούσει και για άλλες επαφές, χωρίς την συμφωνία της Συντονιστικής Επιτροπής, αλλά δεν γνωρίζω μέχρι σήμερα τις λεπτομέρειες ούτε αν όντως έγινε κάτι παρόμοιο.

Το σούρουπο έκλεισαν οι πόρτες και ο απ' έξω κόσμος άρχισε να αραιώνει. Στους γύρω χώρους άρχισαν τα δακρυγόνα και οι πυροβολισμοί. Κατά τις 8 το βράδυ ανακοινώθηκε από την Συντονιστική Επιτροπή επανειλημμένα από τα μεγάφωνα ότι επίκειται επέμβαση και ότι σε λίγο θα είναι αδύνατη η αποχώρηση. Παράλληλα γινόταν εκκλήσεις από τον ραδιοσταθμό για φάρμακα, γάζες κλπ. Μαζί με μία ομάδα από 200 περίπου άτομα επέλεξα να φύγω, συνηθισμένος από την μέχρι τότε πρακτική (διαδηλώνουμε και φεύγουμε για να είμαστε παρόντες και την άλλη φορά-μόνο που δεν υπήρξε άλλη φορά). Πηδήξαμε από τα παράθυρα προς την οδό Στουρνάρη. Όσοι δοκίμασαν, αλλά φοβήθηκαν λόγω ύψους να πηδήξουν, αργότερα μας κατηγορήσαν για δειλία, αλλά έτσι έντονα ήταν τα συναισθήματα τότε. Σκορπίσαμε στους γύρω δρόμους που ήταν γεμάτοι από αστυνομία και παρακρατικούς. Στην Σολωμού μας κυνήγησαν κρατώντας καδρόνια από μία οικοδομή. Είχε αρχίσει να σφίγγει ο κλοιός. Προσπαθώντας, μαζί με άλλους, να ξαναμπούμε μέσα, όπως είχαμε κάνει πολλές φορές τις δύο προηγούμενες ημέρες, πηγαίναμε από Κάνιγγος και Ακαδημίας μέχρι την Πλατεία Βάθη και την αρχή της Αλεξάνδρας. Είχε πια σχηματιστεί περιμετρικός κλοιός από αστυνομικούς, που δεν

άφηναν τον κόσμο να πλησιάσει. Ο κόσμος είχε φύγει έξω από το Πολυτεχνείο. Στη γωνία Πατησίων και Ιουλιανού το συγκεντρωμένο πλήθος άρχισε να κινείται μαζικά προς το Πολυτεχνείο. Ακολούθησε εφόρμηση μεγάλης αστυνομικής δύναμης που μας απώθησε μέχρι την οδό Ιθάκης. Από εκεί όμως άρχισε η αντίστροφη κίνηση μέχρι πάλι την Ιουλιανού. Αυτή η παλινδρόμηση επαναλήφθηκε αρκετές φορές. Τρόλεϊ και λεωφορεία με σκισμένα λάστιχα χρησιμοποιούνταν για οδοφράγματα. Παράλληλα είχαν αρχίσει να ακούγονται διάσπαρτοι κρότοι που προφανώς ήταν πυροβολισμοί. Κατά τις 11 μία μεγάλη ομάδα διαδηλωτών προσπαθήσαμε να μπούμε στο Υπουργείο Δημοσία Τάξης που ήταν στην γωνία Γ' Σεπτεμβρίου και Μάρνη. Εκεί σίγουρα έπεσαν σφαίρες και αργότερα έμαθα ότι είχε υπάρξει και νεκρός. Πήγα για λίγο στο σπίτι , που απείχε μερικά τετράγωνα, και από το ραδιόφωνο είχαν πιάσει οι δικοί μου τον σταθμό του Πολυτεχνείου. Τότε ακούγονταν οι παραινήσεις προς τους στρατιώτες και οι εκκλήσεις για φάρμακα, επιδέσμους κλπ. Ξανακατέβηκα στην Πατησίων όπου το συγκεντρωμένο πλήθος παρέμενε λίγο πριν την αρχή της Αλεξάνδρας. Κάποια φαρμακεία είχαν ανοίξει και κάποιοι, πραγματικά ηρωικοί, νεαροί με μηχανάκια έδεναν πίσω το πακέτο με τα ιατρικά εφόδια, έβαζαν στο πρόσωπο ένα μαντήλι και ορμούσαν σαν καμικάζι για να διασπάσουν τον αστυνομικό κλοιό. Οι περισσότεροι έπεφταν και σέρνονταν στην άσφαλο. Μερικοί περνούσαν και ξαναέρχονταν για επανάληψη. Πραγματικά μοναδικές στιγμές που αποτυπώνονται στην μνήμη.

Σε κάποια από τις πολλές εφορμήσεις των αστυνομικών βρέθηκα να τρέχω σχεδόν μόνος προς την άνοδο της Αλεξάνδρας κατά την «Σόνια». Μέσα από ένα σταματημένο Σιτροέν κάποιος μου φώναξε να μπω για να γλιτώσω το ξύλο. Το αυτοκίνητο έφυγε και φτάσαμε στον Λυκαβηττό στον χώρο στάθμευσης μπροστά από το θέατρο. Από κάτω η Αθήνα προς την πλευρά των Εξαρχείων φαινόταν και ακουγόταν να είναι σε αναβρασμό. Καπνοί φαινόταν και ακουγόταν σποραδικοί πυροβολισμοί από διάφορες κατευθύνσεις. Κατά τις 1 τα ξημερώματα ο άγνωστός μου οδηγός και οι φίλοι του έφυγαν προς Κολωνάκι και εγώ κατηφόρισα προς τα Εξάρχεια. Συνάντησα στην πλατεία μία ομάδα στρατιωτών, ήταν καταδρομείς, που με συμβούλεψαν να φύγω προς Αλεξάνδρας για να αποφύγω τους αστυνομικούς. Από τον αδελφό του πατέρα μου , που ήταν διοικητής τότε των λοκατζήδων στο Μεγάλο Πεύκο, έχω μάθει για τον θετικό ρόλο των πρασινοσκούφηδων, που τον επιβεβαίωσα και από άλλες πηγές. Δεν υπήρξαν, εξ' άλλου, καν παραπομπές λοκατζήδων για την δίκη των ενόχων για το Πολυτεχνείο. Από το Γουδί κατέβαιναν τα τάνκς και όλοι αποσυρθήκαμε προς την Πατησίων όπου το πλήθος είχε πια αραιώσει. Με μία μικρή συντροφιά αγνώστων καθόμαστε και συζητούσαμε στην γωνία Αριστοτέλους και Πιπίνου, όταν από το βάθος της Αριστοτέλους φάνηκε ο πρώτος προβολέας. Το τανκ κατευθυνόταν προς Αγίου Μελετίου και εμείς κρυφτήκαμε πίσω από τα σταθμευμένα αυτοκίνητα. Στην μέση του δρόμου, κάποιοι είχαν δημιουργήσει οδόφραγμα με ένα Σιτροέν 2CV και μία βαρειά Μερσέντες. Το τανκ σταμάτησε, πάτησε γκάζι και, αφού έσπρωξε στο πλάι το μικρό και ελαφρύ αυτοκίνητο, ανέβηκε επάνω στο μεγαλύτερο. Αυτό έγινε αργά και είδαμε την Μερσέντες να χάνει ύψος και να συνθλίβεται. Όταν το τανκ έφυγε προς Πλατεία Αμερικής, κατέβηκαν από τις πολυκατοικίες πολλοί που παρακολουθούσαν από τα μπαλκόνια τους. Ο ιδιοκτήτης του ακριβού αυτοκινήτου άργησε λίγο να καταλάβει ότι το αυτοκίνητό του δεν ήταν πια εκεί που το είχε παρκάρει. Όταν δε το βρήκε συμπιεσμένο σε πάχος 40 εκατοστών άρχισε να ωρύεται

κατά των ... αναρχικών, που του το είχαν «χαλάσει με σφυριά»!. Μία χαλκομανία πολλαπλασιαστική ήταν το ενθύμιο που μετά από μερικές ημέρες εξαφάνισε η μητέρα μου από το σπίτι. Κατά τις 4 το πρωί στην Φωκίωνος Νέγρη συνάντησα κάποιους συμφοιτητές, που είχαν μείνει μέσα στο Πολυτεχνείο μέχρι τέλους, και μου διηγήθηκαν τα της εισβολής και της εκκένωσης. Δύο σειρές στρατιωτών τους διοχέτευαν από την κεντρική πύλη προς την Γ' Σεπτεμβρίου. Από εκεί και πέρα ήταν απροστάτευτοι και όποιος μπορούσε γλίτωνε τρέχοντας το ξύλο και την σύλληψη από τους αστυνομικούς και τους διάφορους παρακρατικούς με πολιτικά.

Το πρωί του Σαββάτου 17 Νοέμβρη, μη έχοντας ακόμα πλήρη επίγνωση του τι είχε συμβεί την νύχτα, βγήκα από το σπίτι και κατευθύνθηκα προς το Πολυτεχνείο. Η διάβαση επιτρεπόταν μόνο από το απέναντι πεζοδρόμιο. Η εικόνα της καταστροφής ήταν εμφανής και ο κόσμος έφευγε γρήγορα αφού έριχνε μια κλεφτή ματιά. Σε όλη την διαδρομή μέχρι το Σύνταγμα γινόταν συλλήψεις από ένστολους και από άλλους με πολιτικά. Αλλού σχηματίζονταν μικρές διαδηλώσεις που διαλύονταν γρήγορα. Η αναταραχή συνεχίζονταν. Δεν με σταμάτησε κανείς και γύρισα από Πλατεία Βάθης και Αχαρνών. Λίγο πριν την πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα, στην γωνία Χέυδεν και Αχαρνών, και κοντά στο υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας υπήρχε ένα τεθωρακισμένο και πολύς κόσμος που έβριζε το πλήρωμα. Πλησίασα και έμαθα ότι μόλις είχαν πυροβολήσει κάποιον πεζό που φώναζε συνθήματα κατά της χούντας. Ο τραυματίας ήταν μελαψός και μάλλον αλλοδαπός. Το τεθωρακισμένο έφυγε και μετά από λίγο ο τραυματίας πέθανε στον δρόμο πριν τον προλάβει κάποιος γιατρός. Είχε εξ' άλλου επιβληθεί στρατιωτικός νόμος και περιορισμός της κυκλοφορίας. Όταν γύρισα στο σπίτι, βρήκα τους γονείς μου να ακούν ραδιόφωνο και να είναι σε μεγάλη αγωνία για την απουσία μου. Θυμάμαι ακόμα το τελευταίο πατρικό χαστούκι για την επιπολαιότητά μου να κυκλοφορήσω έξω ενώ τα χέρια μου ήταν κατάμαυρα από το τυπογραφικό μελάνι του πολυγράφου.

Τα μεθεόρτια

Την επόμενη εβδομάδα το Πολυτεχνείο ήταν κλειστό και, αν θυμάμαι καλά, το βράδυ του Σαββάτου είδαμε από την τηλεόραση της YENEΔ την περίφημη συνέντευξη από το ΚΕΒΟΠ (Κέντρο Βαρένων Όπλων) στο Χαϊδάρι. Ο τότε τηλεοπτικός αστέρας Νίκος Μαστοράκης, είχε συγκεντρώσει κάποιους από τους συλληφθέντες του Πολυτεχνείου και, αφού τους έδωσε κάποιες υποσχέσεις και εγγυήσεις, τους έπεισε να μιλήσουν στις κάμερες. Όπως ήταν αναμενόμενο, καμία από τις εγγυήσεις δεν υλοποιήθηκε και ακολούθησαν τα «συνήθη βασανιστήρια». Όμως, έστω και κάτω από αυτές τις άθλιες συνθήκες, δόθηκε στο ευρύ κοινό μία απάντηση για το αν ήταν το Πολυτεχνείο πράξη αναρχικών και «εχθρών του έθνους». Στην συνέντευξη έλαμψε η προσωπικότητα του μετέπειτα συντρόφου μας στην «Δημοκρατική Πορεία» και την Ε.Κ.Ν.Δ. Γιώργου Δρογκάρη, που μας άφησε δυστυχώς πολύ νωρίς. Λεπτομέρειες για αυτή την ιστορική συνέντευξη θα βρείτε στο κείμενο της γυναίκας του Μιράντας, που σήμερα ζει στην Ολλανδία.

Στις 25 Νοέμβρη ο Ιωαννίδης ανέτρεψε τον Παπαδόπουλο. Στην τηλεόραση έδειχναν εικόνες πλήρους διάλυσης και βανδαλισμού από το εσωτερικό και το προαύλιο του Πολυτεχνείου. Έλεγαν ότι ήταν έργο των αναρχικών της κατάληψης. Όσοι όμως ήταν εκεί γνωρίζουν ότι, μέχρι την εισβολή και την εκκένωση, δεν είχε

γίνει καμία ζημιά. Αυτό εξ' άλλου βεβαίωσαν αργότερα και οι καθηγητές. Φαίνεται ότι είχαν ρίξει κάποιους μέσα, μετά από τα γεγονότα, για να τα σπάσουν και να δημιουργήσουν την τηλεοπτική εικόνα. Μετά από 2-3 εβδομάδες το Πολυτεχνείο άνοιξε και επαναλήφθηκαν, κουτσά-στραβά τα μαθήματα. Φοιτητικό κίνημα πια δεν υπήρχε, καθώς «τα πάντα έσκιαζε η φοβέρα» και σχεδόν όλοι οι οργανωμένοι είτε είχαν συλληφθεί είτε κρύβονταν. Κυκλοφορούσαν ειδήσεις και από τους ίδιους τους χουντικούς για εκτεταμένες συλλήψεις και φρικτά βασανιστήρια.

Αρχές του 1974 κυκλοφόρησε και ένα φύλλο της «Πασπουδαστικής» (Αντι-ΕΦΕΕ) ,το Νο 8, που διαβάσαμε ότι ο «αρχικαταληψίας» Μαυρογένης κατηγορούνταν σαν προβοκάτορας και έτσι τα πράγματα είχαν μπερδευτεί, καθώς όλοι γνωρίζαμε ότι είχαν συνεργαστεί και πρωτοστατήσει και δικοί τους από την Τετάρτη το βράδυ. Το παραθέτω όπως δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Δ. Χατζησωκράτη για το Πολυτεχνείο.

«Επιτροπές αγώνα της Φυσικομαθηματικής καταγγέλλουν στην εφημερίδα μας τα παρακάτω: Πέρυσι μετά τους αγώνες μας για ελεύθερες εκλογές, όταν το φοιτητικό μας κίνημα ασυγκράτητο απλωνόταν σ' όλες τις σχολές, έκανε την εμφάνισή του στους πανεπιστημιακούς χώρους ένα άγνωστο μέχρι τότε υποκείμενο ονόματι Μαυρογένης. Παρουσιάστηκε σαν αγωνιστής με υπερεπαναστατική ταχτική και δήθεν φλογερή αποφασιστικότητα. Στην πραγματικότητα ήταν, όπως αποδείχτηκε, πράχτορας της ΚΥΠ και της Ασφάλειας και η εμφάνισή του συνέπιπτε με τη νέα μέθοδο που ανέπτυσσε από τότε η χούντα για να διασπάσει και να προβοκάρει από τα μέσα το κίνημά μας. Όπως έχει αποδειχτεί πια πλήρως σήμερα, ο Μαυρογένης στρατολογήθηκε από νεαρή ηλικία στις μυστικές υπηρεσίες της χούντας. Υπηρέτησε την στρατιωτική του θητεία στην ΕΣΑ και παράλληλα σπούδασε «μαρξισμό-λενινισμό» στο Κέντρο Βαλκανικών Σπουδών της Θεσσαλονίκης- που ελέγχεται από την ΚΥΠ και CIA- καθώς και ανακριτικές μέθοδες και μέθοδες εξάρθρωσης αντιδικτατορικών οργανώσεων. Στάλθηκε από τη Χούντα στην Μπολόνια της Ιταλίας, με σκοπό να εισχωρήσει στις Ελληνικές φοιτητικές αντιδικτατορικές οργανώσεις. Εκεί γράφτηκε στην Φαρμακευτική σχολή και εισχώρησε στις ομάδες ΑΜΕΕ. Με την δράση του πολλοί αγωνιστές συνάδελφοι της Ιταλίας εντοπίστηκαν και έχασαν το διαβατήριό τους και την δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Η εκτελεστική επιτροπή του ΑΜΕΕ τον αντελήφθηκε, τον κατάγγειλε και τον καλεσε σε αντιπαράσταση με ανθρώπους που ο ίδιος κάρφωσε. Ο Μαυρογένης, τρομοκρατήθηκε και κρυφά έφυγε από την Μπολόνια. Μέσα σε πέντε μόνο μέρες και στο μέσο της χρονιάς πήρε μεταγραφή για τη ΦΜΣ Αθηνών. Εδώ, με βάση τις εντολές της ΚΥΠ, ανέπτυξε πλούσια προβοκατορική και διασπαστική δράση, εμφανιζόμενος σαν «ασυμβίβαστος επαναστάτης» προσπαθούσε πάντα να τορπιλίζει την ενιαία γραμμή του φοιτητικού κινήματος. Με ιδιαίτερη μανία στρεφόμενος στις συνεπείς αντιδικτατορικές φοιτητικές οργανώσεις καταδίδοντας ανοιχτά πολλούς συνάδελφους αγωνιστές. Ανοιχτά πάλι προπαγάνδιζε την διάλυση των φοιτητικών αντιδικτατορικών οργανώσεων υποστηρίζοντας ότι οι αποφάσεις για την πορεία του φοιτητικού κινήματος πρέπει να παίρνονται ανοιχτά σε νόμιμους χώρους προφανώς για να μαθαίνει από πριν η Ασφάλεια το κάθε μας βήμα. Η άποψή του αυτή είχε απορριφθεί απ' όλους τους φοιτητές.

Στις μεγαλειώδεις εκδηλώσεις μας πέρυσι στη Νομική και φέτος στο Πολυτεχνείο, ποντάροντας στον αυθόρμητο υπερενθουσιασμό που υπάρχει σαν τάση μέσα στο κίνημά μας, πρόβαλε με τραμπουκικό τρόπο ανεδαφικά και προβοκατόρικα συνθήματα όπως : «Επανάσταση Λαέ» κλπ., καταγγέλλοντας φανερά κάθε ενέργεια δυναμική ή όχι που μπορεί να φέρει τα αυθόρμητα στοιχεία αντιμέτωπα με την προγραμματισμένη ταχτική του οργανωμένου κινήματός μας. Οι εντολές που έχουν πάρει από την χούντα αυτός και οι συνάδελφοί του είναι ξεκάθαρες: Κάνετε ότι θέλετε, βρίστε μας όσο θέλετε, φτάνει να βάλετε εμπόδια στην επιρροή του οργανωμένου φοιτητικού αντιδιχτατορικού μετώπου μέσα στον φοιτητικό κόσμο. Οι τίμιοι συνάδελφοι αγωνιστές που τυχόν παρασύρονται από τους πιθηκισμούς του χαφιέ Μαυρογένη ας προσέξουν. Ο δρόμος για την νίκη περνάει μέσα από την ενότητα όλων ανεξαιρέτα των αντιδιχτατορικών οργανώσεων και δυνάμεων σε κάθε χώρο. Ελάτε να συζητήσουμε και να χαράξουμε κοινό πρόγραμμα. Φυλαχτείτε από τους χαφιέδες που ποντάρουν πάνω στις ιδεολογικοπολιτικές μας διαφορές. Ενότητα και αγώνας.»

Το τουλάχιστον παράξενο (κατά πολλούς κατάπτυστο) εκείνο κείμενο πήρε την παρακάτω απάντηση μετά την μεταπολίτευση, στην οποία συμμετείχαν και μερικοί από τους μετέπειτα συντρόφους μου. Το παραθέτω όπως το ξαναβρήκα στο ίδιο βιβλίο του Δ. Χατζησωκράτη.

«Η πενταμελής επιτροπή της ΦυσικοΜαθηματικής Σχολής που εκλέχτηκε στην Γενική Συνέλευση της Σχολής στις 16 Νοέμβρη στο Πολυτεχνείο και μετείχε στη Συντονιστική Επιτροπή, καθώς και οι υπογράφωντες συνδικαλιστές-φοιτητές των ΑΕΙ δηλώνουμε κατόπιν της δημοσιευθείσης στον τύπο ανοιχτής επιστολής του μέλους της εν λόγω επιτροπής και γνωστού συνδικαλιστή του Πανεπιστημίου Αθηνών Διονύση Μαυρογένη, ότι καταδικάζουμε την εκ μέρους της ΑΝΤΙ-ΕΦΕΕ εξαπολυθείσα ύπουλη συκοφαντική δυσφήμιση κατά του εν λόγω συναδέλφου και συγκρατούμενού μας στα άντρα της ΕΣΑ.

Δηλώνουμε ότι τέτοιες πράξεις ευρίσκονται σε αντίθεση με τις αρχές του φοιτητικού κινήματος και την ηθική και αγωνιστική ενότητα. Παρέχουμε την αμέριστη συμπαράστασή μας στον συνάδελφο και καλούμε τους φοιτητές να διαφοροποιήσουν την θέση των σε σχέση με την βρώμικη αυτή ενέργεια.

Υπογράφουν : Γ.Μηλιός, Α.Ροζάκης, Γ.Γαβριήλ, Κ.Ιωαννίδης, Σ.Γεωργάτος, Μ.Λεκατσά, Σ.Αρβανίτης, Σ.Λυγερός, Κ.Λαλιώτης, Δ.Κουμάνταρος, Θ.Τσούρας, Ν.Μιχαλόπουλος, Ι.Ματζουράνης, Σ.Κούλογλου, Γ.Βερνίκος, Π.Κανελλάκης, Μ.Τσαφαράκης, Σ.Τσαφαράκης, Ν.Λιοναράκης, Παπαϊωάννου, Μ.Σαμπατακάκης, Γ.Παυλάκης, Γ. Δρόσος, Τ.Σαράτση, Κ.Κοντού, Γ.Σεργόπουλος, Α.Κούρκουλας, Ν.Μεγγρέλης, Σ.Τζουμάκας, Α.Σαπουνάκης, Α.Ψιλοπούλου, Ε.Μαλιχούδη, Ν.Σιδέρης, Δ.Τζουβάνος, Δ.Αδαμόπουλος.

Κάθε μέρα, λίγοι-λίγοι από τους φοιτητές καλούνταν στο γειτονικό κτίριο της Μπουμπουλίνας για ανάκριση. Από τους προηγούμενους που είχαν κληθεί, είχα μάθει τις ενδεικνυόμενες απαντήσεις. Έτσι, όταν ήρθε η σειρά μου, απάντησα ότι είχα περάσει κάποια στιγμή από την κατάληψη και ως ονόματα συμμετεχόντων ανέφερα

μερικά από τα πιο γνωστά που ήμουν σίγουρος ότι ήδη τους γνώριζαν καλά. Επακολούθησαν κάποιες συστάσεις και φραστικές απειλές και έτσι πέρασε και αυτό.

Η ατμόσφαιρα πια ήταν πολύ βαριά. Συνελεύσεις δεν θυμάμαι να γίνονταν και όλοι οι γνωστοί μου είχαν κλειστεί φοβισμένοι στον εαυτό τους. Είναι χαρακτηριστικό ένα επεισόδιο που έζησα στην Πατησίων. Περπατώντας στο πεζοδρόμιο, είδα από την άλλη πλευρά τον Νίκο τον Χριστοδουλάκη. Τότε γνώριζα μόνο το μικρό του και το ότι ήταν ο συντονιστής του ραδιοσταθμού του Πολυτεχνείου και, αφού πέρασα απέναντι, τον πλησίασα και φώναξα «Νίκο, Νίκο». Αυτός γύρισε σαστισμένος, κατάλαβα ότι αναγνώρισε το πρόσωπό μου όταν με είδε, και μετά έφυγε τρέχοντας προς Ομόνοια. Φοβόταν ότι ίσως τον παρακολουθούσαν ή κάτι άλλο από πλευράς μου, δεν κατάλαβα ποτέ. Οι λίγοι μήνες μέχρι τον Ιούλιο του 74 πέρασαν χωρίς τίποτα το αξιόλογο από πλευράς φοιτητικού κινήματος και με πολύ βαρεία ατμόσφαιρα, λες και είχαμε ξαναγυρίσει στο '67-68.

Προσπάθειες αποτίμησης των γεγονότων του Πολυτεχνείου έχουν γίνει πολλές και δεν θα προσθέσω άλλη μία εδώ. Θέλω μόνο να επισημάνω ότι, λόγω της έκτακτης μαζικότητας, δεν υπήρχαν δυνατότητες πολιτικής ευελιξίας. Ήταν νίκη σύμφωνα με τους αριστεριστές (ακύρωση της «φιλελευθεροποίησης» Μαρκεζίνη και φανέρωμα του σκληρότερου προσώπου) ή ήττα μιας και το κίνημα διαλύθηκε αλλά και η πολιτική λύση δεν ήταν ότι οραματιζόνταν οι φοιτητές; Συζητείται πολύ ο βαθμός που κλόνισε την χούντα, ήρθε ο Ιωαννίδης και χάθηκε η Κύπρος, αλλά αυτά είναι θέματα των ιστορικών και σίγουρα των διαφορετικών πολιτικών εκτιμήσεων. Αυτά βέβαια αν δεχτούμε ότι τότε δρούσαν μόνο οι φοιτητές και η χούντα. Αλλά έπαιζαν και άλλοι, που караδοκούσαν, όπως αποδείχτηκε αργότερα. Σημερινή άποψή μου είναι ότι, αν είχε γίνει κάποιας μορφής αναίμακτη αποχώρηση χωρίς εισβολή και νεκρούς, πριν από το βράδυ όπου σημειώθηκαν οι πρώτοι θάνατοι, δεν θα είχε ανατραπεί ο Παπαδόπουλος από τον Ιωαννίδη. Δεν γνωρίζω αν θα είχε γίνει η όχι το πραξικόπημα Σαμψών στην Κύπρο. Για το αν θα είχε τελειώσει η χούντα δεν μπορώ να υποστηρίξω κάτι. Ίσως να είχαν ανοίξει ρωγμές με την όποια αξιοποίηση της ψευτοφιλελευθεροποίησης Μαρκεζίνη. Θυμίζω όμως ότι και στην Πορτογαλία (επανάσταση των γαρυφάλλων) και στην Ισπανία (με βασιλιά Κάρλος και φαλαγγίτη πρωθυπουργό τον Σουάρεθ) έγινε η μετάβαση στην δημοκρατία και σύντομα στην σοσιαλδημοκρατική διακυβέρνηση, χωρίς κάποιας μορφής εξέγερση η εθνική καταστροφή. Την δημοκρατία βέβαια δεν την εννοούσαν όλοι με τον ίδιο τρόπο. Αυτό ήταν εντελώς θεμιτό και δείγμα πολιτικής υγείας. Το ΠΑΚ για παράδειγμα θεώρησε την «λύση Καραμανλή» σαν αλλαγή ΝΑΤΟικής φρουράς και αντιλαϊκό συμβιβασμό ανάμεσα στους στρατοκράτες και τους αστούς πολιτικούς και έτσι ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας του συνεχίστηκε με το ΠΑΣΟΚ. Αυτό το θέμα σημάδεψε την μεταπολιτευτική πολιτική ζωή. Πρέπει να θυμηθούμε και την περίφημη γραμμή της ΕΑΔΕ (Εθνική Αντιδικτατορική Δημοκρατική Ενότητα) του ΚΚΕ-Εσωτερικού, που είχε εκφράσει με συνέπεια ο Λεωνίδας Κύρκος κ.α. Αυτή όμως η συζήτηση ξεφεύγει πια από το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου και θα μπορούσε να γίνει κάπου αλλού.

Γ. ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας – πρώτες κινήσεις – Δημοψήφισμα

Εκείνο το καλοκαίρι του '74 όλη η παρέα στο εξοχικό στο Μάτι είχαμε την εμπειρία να συμμετάσχουμε σαν κομπάρσοι στο γύρισμα της φουτουριστικής ταινίας του Κώστα Σφήκα «Μοντέλλο» στο κολέγιο της Αγίας Παρασκευής («που εικονοποιούσε τις καπιταλιστικές σχέσεις και κινήσεις»). Στις 24 Ιουλίου είχε γίνει γνωστό ότι έρχεται ο Καραμανλής και η παρέα προβληματιζόταν για το αν έπρεπε να πάμε κι' εμείς. Από την μία ήταν η επιθυμία για συμμετοχή και από την άλλη η επίγνωση ότι επρόκειτο περί του πατριάρχη της προδικτατορικής Δεξιάς. Έτσι, δεν πήγαμε σ' εκείνο το νυχτερινό πανηγύρι στο αεροδρόμιο. Σε λίγες όμως ημέρες, όταν ανακοινώθηκε η άφιξη του Ανδρέα, δεν κρατιόμαστε. Τότε δεν υπήρχαν οι σημερινές ευκολίες εκτύπωσης, και έτσι με απλή λαδομπογιά, γράψαμε «Ανδρέας» και «ΠΑΚ» σε άσπρα μπλουζάκια και πήγαμε στο αεροδρόμιο. Η υποδοχή ήταν εντυπωσιακή και μόνο τότε νοιώσαμε ότι κάτι είχε αλλάξει. Σημειωτέον ότι, εκτός από μένα, όλοι οι άλλοι κατέληξαν μέλη της ΚΝΕ και πάντως κανείς στο ΠΑΣΟΚ.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου είχα κανονίσει μία εβδομάδα διακοπών στην Κρήτη με μία νέα γνωριμία του καλοκαιριού. Ακριβώς την παραμονή της αναχώρησης, μου τηλεφώνησε ο Γιώργος (Γιαννούσης) και με κάλεσε στην ιδρυτική συνάντηση μιας φοιτητικής παράταξης. Έτσι ματαιώθηκε η διασκέδαση και μπήκαμε για τα καλά στην νέα εποχή όπου η δράση περί τα κοινά επισκίαζε και συρρίκνωνε όλα τα άλλα, και σπουδές και τα υπόλοιπα. Στην αρχική συνάντηση συμμετείχαν συμφοιτητές που δεν ήταν οργανωμένοι ούτε στον Ρήγα Φεραίο, ούτε στην Αντι-ΕΦΕΕ (ΚΝΕ). Ο Γιάννης ο Σμπώκος, ο Πέτρος ο Δημαρόγκωνας, ο Γιώργος ο Μαστοράκος, ο Νίκος ο Κτιστάκης και άλλοι πολλοί. Οι πολιτικές προτιμήσεις ήταν ποικίλες και το μόνο συνδετικό ήταν η αντιδεξιά στάση που δεν συνδεόταν με κάποιο από τα δύο Κομμουνιστικά κόμματα. Το όνομα της παράταξης ήταν ΑΣΔΕΦ (Ανεξάρτητη Συνδικαλιστική Δημοκρατική Ένωση Φοιτητών) και αφορούσε μόνο την Σχολή Πολιτικών Μηχανικών. Ανάλογες κινήσεις είχαν σχηματιστεί και στις άλλες σχολές. Στις πρώτες ελεύθερες φοιτητικές εκλογές (αρχές Νοέμβρη) πήραμε τρεις έδρες, όσες και η Πανσπουδαστική (ΚΝΕ) και ο Δημοκρατικός Αγώνας (Ρήγας). Σε όλες τις σχολές η νίκη των προοδευτικών και αντιδικτατορικών δυνάμεων ήταν συντριπτική. Παράταξη της Νέας Δημοκρατίας δεν υπήρχε εκτός από 1-2 σχολές όπου υπήρχαν προβεβλημένα αγωνιστικά στελέχη όπως ο Άγγελος ο Μοσχονάς (ο σημερινός αντιδήμαρχος Αθήνας με την Ν.Δ. που είχε συμμετάσχει και στα γεγονότα του Πολυτεχνείου). Το ΠΑΣΟΚ δεν είχε προλάβει να οργανώσει τις δικές του δυνάμεις ξεχωριστά. Οι εκλεγμένοι μας ήταν οι Γ. Σμπώκος, Π. Δημαρόγκωνας και Ν. Κτιστάκης. Ακολουθούσαν οι Γ. Μαστοράκος, Γ. Γιαννούσης και εγώ. Από τους πρώτους μήνες φάνηκε ότι το σχήμα εκείνο ήταν θνησιγενές, καθώς περιλάμβανε απόψεις από την ανεξάρτητη επαναστατική αριστερά (κίνηση των 400 και Μαχητής), το πρώιμο ΠΑΣΟΚ και την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία. Το ΠΑΣΟΚ τότε υπερακόντιζε την εξωκοινοβουλευτική Αριστερά σε φρασεολογία. Η αμφισβήτηση για όσες πολιτικές δυνάμεις συμμετείχαν στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Καραμανλή ήταν συνεχής. Αλλά δεν είχαμε διασπάσεις, καθώς τα γεγονότα ήταν πολύ συμπυκνωμένα και γρήγορα.

Στις 17 Νοέμβρη έγιναν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές, ο Καραμανλής «σάρωσε» με 54% και η Ένωση Κέντρου με την συμμετοχή των Νέων Δυνάμεων (οι «δικοί» μας) αναδείχθηκαν αξιωματική αντιπολίτευση με 60 βουλευτές. Είχαν γίνει και

στο σπίτι μου (με πρωτοβουλία των γονιών μου) κάποιες προεκλογικές ομιλίες-συγκεντρώσεις υποψηφίων των Νέων Δυνάμεων (Μαγκάκης και Πεπτονής). Το ΠΑΣΟΚ επήρε τότε 12% και 12 έδρες. Εκείνη την προεκλογική περίοδο ήρθα για πρώτη φορά σε επαφή με πολιτικό κόμμα. Αλλά με ποιο αλήθεια κόμμα; Η ΕΚΝΔ αποτελούνταν από δύο πραγματικά ξεχωριστές οργανώσεις. Οι παλαιοκομματικοί της Ε.Κ. πολεμούσαν λυσσαλέα τους υποψηφίους των Νέων Δυνάμεων, που είχαν μεγάλη λαϊκή απήχηση σε όλες τις περιφέρειες. Θυμάμαι την πρώτη μετεκλογική κομματική συγκέντρωση σε ένα ξενοδοχείο (μάλλον στο «Μάρμαρα») στην οδό Χαλκοκονδύλη όπου οι άνθρωποι των Νέων Δυνάμεων ήταν οι μόνοι ομιλητές με σαφή και προοδευτικό πολιτικό λόγο. Οι «άλλοι» ήταν σιωπηλοί. Όταν όμως τελείωνε η συζήτηση και ήλθε η ώρα της ψηφοφορίας για την εκλογή τοπικής επιτροπής, άρχισαν να μπαίνουν στην αίθουσα κάποιες ηλικιωμένες κυρίες με την συνοδεία του Θανάση Κανελλόπουλου. Σιγά-σιγά έγιναν πολλές και στο τέλος ήταν η πλειοψηφία. Ούτε ένας από τους ΝεοΔυναμίτες δεν εκλέχτηκε και φύγαμε με τον Γιώργο Γιαννούση απογοητευμένοι.

Στις 24 Νοέμβρη έγινε το πρώτο μεγάλο συλλαλητήριο για την επέτειο του Πολυτεχνείου και καθολικό αίτημα την κάθαρση. Μία τεράστια μάζα κόσμου έφτασε έξω από την Αμερικανική Πρεσβεία. Έγιναν σοβαρά επεισόδια σε όλη την Αθήνα και στην πλατεία Κοτζιά (Παλαιό Δημαρχείο), μετά από επίθεση της Αστυνομίας, επιτεθήκαμε και σπάσαμε δύο περιπολικά ξυλοφορτώνοντας και κάποιους ένστολους. Σαν να μην είχε αλλάξει τίποτε. Ήταν ακόμη άγριες ημέρες και η παρουσία της ακροδεξιότητας στην αστυνομία και παντού ήταν έντονη.

Στις 8 Δεκεμβρίου οργανώθηκε το δημοψήφισμα για την βασιλεία. Είχε προς τούτο σχηματιστεί η ΣΕΝΑΑ (Συντονιστική Επιτροπή Νεολαιών Αντιμοναρχικού Αγώνα). Μερικές ημέρες πριν την ψηφοφορία είχαν οργανωθεί προπαγανδιστικές εξορμήσεις στην επαρχία με λεωφορεία. Το τελευταίο Σάββατο ήμουν στο λεωφορείο προς Πελοπόννησο. Ξεκινήσαμε από την Κόρινθο όπου τα πράγματα ήταν σχετικά ήρεμα και οι ντόπιοι δέχονταν το υλικό μας σχετικά ευγενικά. Η συνέχεια στο Άργος και στην Τρίπολη ήταν πιο άγρια και μας πέταξαν έξω από αρκετά καφενεία με απειλές και βρισιές. Η κατάληξη στην Πύλο ήταν δραματική καθώς, όπως κυκλοφορούσαμε πεζοί στα καφενεία και τους δρόμους γύρω από την κεντρική πλατεία μοιράζοντας έντυπα, εμφανίστηκε κάποιος εξαγριωμένος μεσήλικας βασιλικός με δίκαννο και άρχισε να βρίζει και να απειλεί ότι, αν δεν τα μαζεύαμε, θα πυροβολούσε. Ο οδηγός του λεωφορείου έβαλε μπρος και μας μάζεψε όλους μέσα. Καθώς φεύγαμε από την πόλη, ο εξαγριωμένος μας ακολουθούσε με μία λευκή BMW πυροβολώντας στον αέρα. Σε ένα απόμερο καφενείο στην Νεμέα και, ενώ είχε πια νυχτώσει, παρακολουθήσαμε στην τηλεόραση την δακρύβρεκτη, απολογητική και παρακλητική εμφάνιση του Κωνσταντίνου. Την επόμενη ημέρα ο λαός, με μεγάλη πλειοψηφία 70%, πραγματικά «κατούρησε στο στέμμα» (για να θυμηθούμε και την σχετική αφίσα με το πιτσιρίκι).

Εν τω μεταξύ , στο φοιτητικό χώρο

Παρά την πτώση της χούντας, τα πράγματα δεν ήταν ρόδινα και ανεμπόδιστα. Μην ξεχνάμε ότι κυβερνούσε η Δεξιά, που δεν είχε καμία σχέση με την σημερινή Νέα Δημοκρατία. Αυτοί που σήμερα συνιστούν ένα ασήμαντο κομμάτι της,

τότε ήταν πλειοψηφία. Υπήρχε και το παρακράτος. Μετά από την επέτειο του Πολυτεχνείου το 1975, και ενώ καταφορίζαμε την Ακαδημία το βράδυ μετά την συγκέντρωση, φάγαμε αρκετό ξύλο με καδρόνια στην γωνία Πατησίων και Βερανζέρου από μια ομάδα που μας έβριζε «κουμμούνια» κλπ.

Ένα ενδιαφέρον γεγονός, που δεν μπορώ να τοποθετήσω ακριβώς χρονικά, συνέβη σε κάποιο επίσημο εορτασμό εθνικής επετείου (μάλλον 25^{ης} Μαρτίου) στην αίθουσα τελετών του Πολυτεχνείου στο κτίριο της Αρχιτεκτονικής Σχολής. Είχε «πέσει σήμα» να πάμε και όσοι δεν είμαστε κοντά στα τότε «εθνικά» ιδεώδη. Ομιλητής είχε οριστεί ο πρώην Εαμίτης καθηγητής χημείας και τότε πρύτανης Παύλος Σακελλαρίδης. Με πολύ προσεκτικά λόγια ο άνθρωπος προσπαθούσε να ισορροπήσει την ομιλία του. Σε ένα σημείο κόμπιασε και για λίγο σταμάτησε να μιλάει. Αμέσως τότε, από το βάθος της αίθουσας μία βροντερή φωνή άρχισε να τραγουδάει μόνη της το «Βροντάει ο Όλυμπος, αστράφτει η Γκιώνα ...». Ήταν ο συμφοιτητής μας μηχανολόγος Σάκης Παπαθεοδώρου. Ο Σακελλαρίδης είχε δακρύσει και ολοκλήρωσε το άχαρο έργο του με δυσκολία. Μόνο κατά την συγγραφή αυτού του βιβλίου, 30 χρόνια μετά, συζητώντας το περιστατικό με φίλο από τον χώρο του ΚΚΕ-εσωτ., έμαθα ότι είχε υπάρξει απόφαση στους κύκλους του Ρήγα, να γίνει προσπάθεια να αποδοθεί ο «λαϊκοαπελευθερωτικός» χαρακτήρας της Επανάστασης του '21. Εκείνες βέβαια τις μέρες, οτιδήποτε εθνικό αντιμετώπιζονταν με καχυποψία, καθώς είχε προηγηθεί η μεταεμφυλιακή κατάχρηση αλλά και η κορύφωση με το «Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών» της χούντας. Αφέθηκαν έτσι όλα τα εθνικά ζητήματα και προβληματισμοί, μαζί με την ιστορία μας, στην αποκλειστική «προστασία» της ακροδεξιάς και χρειάστηκαν πάρα πολλά χρόνια για να αρχίσει αυτό να αλλάζει.

ΤΗΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΓΙΟΡΤΗ ΑΦΟΡΑ Η ΕΙΚΟΝΑ ΓΙΟΡΤΗ ΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ.BMP (folder giannoysis) ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΜΠΕΙ ΕΔΩ ΚΟΝΤΑ

Από τις πρώτες μέρες που άνοιξαν τα ΑΕΙ, με απόφαση του υφυπουργού Παιδείας Δημήτρη Τσάτσου (μετέπειτα συντρόφου), άρχισε η διαδικασία της αποχουντοποίησης. Το αίτημα ήταν καθολικό για όλους τους κοινωνικούς και εργασιακούς χώρους, αλλά μόνο στην Ανώτατη Παιδεία προχώρησε σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό. Σύμβουλοι του Τσάτσου ήταν ο δικηγόρος Παν. Κανελλάκης (ηγετικό στέλεχος της ΕΚΙΝ και σήμερα της GREENPEACE) και οι Πανεπιστημιακοί Δημήτρης Μαρωνίτης και Δημήτρης Φατούρος. Τα εκλεγμένα δημοκρατικά φοιτητικά διοικητικά συμβούλια σε κάθε σχολή συνέταξαν κατάλογο παραπεμπόμενων καθηγητών (από στοιχεία των Συγκλήτων, βοήθεια κάποιων δημοκρατικών καθηγητών και προσωπικές μαρτυρίες παθόντων) και ορίστηκαν επιτροπές που επισκέφθηκαν τους παραπεμπόμενους, άκουγαν την «απολογία» τους και

σχημάτιζαν εισήγηση για την τυχόν ποινή. Οι διαδικασίες ήταν συνοπτικές και περιείχαν αρκετή δόση υποκειμενισμού. Για την σχολή μας υπεύθυνος ήταν ο σύντροφός μου Γιώργος Γιαννούσης. Εγώ ήμουν στην επιτροπή που επισκέφθηκε τους καθηγητές Νικολάου (επόμενη συνλεύσεων) και Εφραιμίδη (δεν θυμάμαι γιατί κατηγορούνταν). Ο Σταύρος Νικολάου (πρόσφατα πέθανε) ήταν ένας χαρισματικός μηχανικός (θεμελιωτής και πρωτεργάτης των υδροηλεκτρικών της ΔΕΗ που μέχρι τότε μελετούνταν και κατασκευάζονταν από Αμερικάνους) αλλά καθόλου καλός δάσκαλος και εντελώς αυταρχικός, προσβλητικός και φωνακλάς στην επικοινωνία του. Όταν όμως τον βρήκαμε στο γραφείο του, άρχισε να κλαίει με γουρλωμένα μάτια και τόσο δάκρυ που εμένα τουλάχιστον με συγκίνησε. Η εισήγησή μας ήταν εντέλει καταδικαστική και πήρε τελικά την μικρότερη ποινή 3 μηνών αποπομπής από το ίδρυμα. Ο καθηγητής Εφραιμίδης δεν τιμωρήθηκε καθόλου. Σε αυτή την διαδικασία είναι σίγουρο ότι και κάποιοι που δεν τους άξιζε τιμωρήθηκαν αλλά και κάποιοι άλλοι την γλίτωσαν φτηνά. Τελοσπάντων, αυτά έχουν οι «επαναστατικές» διαδικασίες.

Εδώ θα κάνω ένα χρονικό άλμα. Η μοίρα έχει παράξενα γυρίσματα. Έτσι, την άνοιξη του 1981, όταν απολύθηκα από τον στρατό και είχα κάνει ένα σχετικό μεταπτυχιακό στην Σκωτία, πήγα να ζητήσω δουλειά στο ΚΜΥ. Την υπηρεσία της ΔΕΗ για τα υδροηλεκτρικά. Τα γραφεία ήταν στην οδό Μάρνη. Ζήτησα να δω τον διευθυντή και, όταν μου είπαν να περιμένω να με δει ο κύριος Σταύρος Νικολάου, πάγωσα. Από μέσα ακούγονταν φωνές και άρχισα να σκέφτομαι να φύγω. Κάποια στιγμή άνοιξε η πόρτα και βγήκαν δύο τρεις κατσαδιασμένοι εργαζόμενοι και ένας μαινόμενος Νικολάου φώναξε στην γραμματέα του να περάσει ο νέος που τον περίμενε. Μπήκα διστακτικά και όταν με αναγνώρισε, παρουσίασε μία πλήρη αλλαγή συμπεριφοράς και όψης. Με μελιστάλακτο και σχεδόν πατρικό ύφος με άκουσε και μου είπε ότι θα εξέταζε το αίτημά μου. Σε ένα μήνα έπιασα δουλειά στο διεθνές μελετητικό γραφείο Δοξιάδη και στα υδροηλεκτρικά της ΔΕΗ προσλήφθηκα το 1984, όταν ο Νικολάου είχε μεν αποπεμφθεί αλλά η σοβαρότατη κληρονομιά του και η προσφορά του στη χώρα παρέμενε ζωντανή. Όλα τα δημιουργικά στελέχη που γνώρισα, είχαν μεν υποστεί την βάνουση συμπεριφορά του, αλλά ήταν «δημιουργήματά» του. Να επανέλθουμε όμως στην χρονική μας ροή.

Εκεί όπου η τιμωρία ήταν καθολική, και ίσως άξιζαν και περισσότερα για μερικούς, ήταν για τα μέλη των διορισμένων φοιτητικών συμβουλίων. Οι περισσότεροι είχαν αποφοιτήσει και έτσι τιμωρήθηκαν με διαγραφή (προσωρινή) από το Τεχνικό Επιμελητήριο. Οι κατηγορίες που τους βάραιναν ήταν πολλές και τεκμηριώθηκαν με έγγραφες μαρτυρίες συμφοιτητών μας. Εκτός από τα σχετιζόμενα με την δικτατορία, υπήρχαν και κατηγορίες σχετικά με τα χρήματα μιας εκδρομής και ενός χορού κ.α. Κλήθηκαν σε απολογία και οι περισσότεροι δεν τόλμησαν να εμφανιστούν. Ο πρώην πρόεδρος όμως του συλλόγου της σχολής αλλά και όλου του ιδρύματος (ΔΕΣΕΜΠ) Λευτέρης Γενεράλης, φυσικός ηγέτης και εγκέφαλος των χουντικών, ειδοποίησε ότι θέλει να απολογηθεί δημόσια στο μεγάλο αμφιθέατρο. Έτσι και έγινε. Μαζί με τον συμφοιτητή μου Μάνο Φιοράκη είχαμε αναλάβει την μαγνητοφώνηση της διαδικασίας. Στο ΜΑΧ δεν έπεφτε καρφίτσα. Πριν απαντήσει σε συγκεκριμένες ερωτήσεις και κατηγορίες, ο Γενεράλης ζήτησε να κάνει μια γενική τοποθέτηση και διευκρίνιση της στάσης του. Ξεκίνησε από το φτωχό και αριστερό οικογενειακό του παρελθόν και με πολλές παρακάμψεις έφτασε να υποστηρίξει ότι με κίνδυνο δικό του απέφευγε να εκτελεί τα «χαφιεδίστικα καθήκοντά του» και συνέχισε

με το να κατηγορεί τους «διεφθαρμένους πολιτικούς». Κλασσική χουντική συνταγή. Μετά από 3-4 ώρες (!!!) αυτός συνέχιζε την ιστορία του και οι ταινίες του μαγνητοφώνου τελείωναν. Ο Μάνος έφυγε για να φέρει άλλες, αλλά, καθώς είχε πια νυχτώσει, η διαδικασία διακόπηκε για την επόμενη. Η τέχνη του Γενεράλη στην παραπλάνηση και στο μελό ήταν μοναδική. Έτσι, μετά την διακοπή, η απολύτως εχθρική στάση του πλήθους εναντίον του είχε κάπως μετριαστεί και γινόταν ήδη συζητήσεις για τον μετριασμό του κολασμού. Την επόμενη όμως ημέρα, όταν η διαδικασία έφτασε στα συγκεκριμένα, το προσωπίο κατέρρευσε. Η ποινή του ήταν η σοβαρότερη. Αναρωτιέμαι τώρα τι να απέγιναν εκείνες οι μαγνητοταινίες, καθώς ήταν σίγουρα ένα ντοκουμέντο της περιόδου. Μετά από 2 χρόνια συνάντησα μαζί με τον Γιώργο Γιαννούση τον Γενεράλη στα Εξάρχεια και, αφού μας κλάφτηκε για τις ταλαιπωρίες του, μας αποσβόλωσε λέγοντάς μας ότι είναι προσανατολισμένος προς το ΠΑΣΟΚ! (Μπορεί δηλαδή να τον βρω σήμερα το 2004 να είναι μαζί μου σε κάποια εκδήλωση – μπρρ!) Τα επόμενα χρόνια έμαθα ότι ήταν εργολάβος και ότι είχε αναμιχθεί με τα δημοτικά της Νέας Σμύρνης και με τα διοικητικο-οικονομικά του Πανιωνίου.

Μετά την ποινή που του επιβλήθηκε, ο καθηγητής οδοποιίας Νίκος Κορωναίος, επανήλθε στα καθήκοντά του. Οι κατηγορίες όμως που τον βάραιναν ήταν τόσο πολλές (ακόμα και η χούντα τον είχε τιμωρήσει για παρενόχληση φοιτήτριας και δωροληψία – «ένα μικρό ωρολόγιο και ένα μικρό ψυγείο και ένα μικρό .....»), που δεν δεχόμαστε να παρακολουθήσουμε το μάθημά του. Ήταν εξ' άλλου και κάκιστος καθηγητής. Κρατούσαμε συνεχή αποχή από μαθήματα και εξετάσεις. Σε κάποια αντιπαράθεση μαζί του, όταν κάποιοι στρατευμένοι συμμετείχαν στις εξετάσεις, έφτασα μαζί με άλλους να σπάσω την πόρτα του γραφείου του, να ξηλώσω την καθηγητική του ταμπέλα (ενθύμιο) και να τα κάνουμε άνω-κάτω. Αυτό το επεισόδιο επιβεβαίωσε αργότερα ότι γράφτηκε στον φάκελό μου (ναι, πιστέψτε παρακαλώ οι δυσπιστούντες και οι νεότεροι ότι υπήρχαν φάκελοι) και με ακολούθησε μαζί με κάποια άλλα στην στρατιωτική μου θητεία με σημαντικές επώδυνες συνέπειες. Το θέμα με τον Κορωναίο δεν λύθηκε και έτσι, μπροστά στον κίνδυνο να μην πάρουν πτυχίο 2 σειρές φοιτητών, η Σύγκλητος προκήρυξε δεύτερη έδρα Οδοποιίας, που κατέλαβε ο Απ. Γιώτης.

Από τις αρχές του 1975 είχε οργανωθεί πανελλαδικά και η ΠΑΣΠ και δύο δικοί μας εκλεγμένοι στο Συμβούλιο της Σχολής (Σμπώκος και Μαστοράκος) είχαν προσχωρήσει στο ΠΑΣΟΚ. Έτσι, μετά από μία έντονη αντιπαράθεση με τον Γιώργο Γιαννούση σε συνέλευση στην αίθουσα 104 του κτιρίου Γκίνη, αναγκάστηκαν να παραιτηθούν και κατέλαβα την μία θέση στο Διοικητικό Συμβούλιο της σχολής. Ήδη από τον Ιανουάριο είχε φτιαχτεί στην Θεσσαλονίκη η Δημοκρατική Πορεία (ο Γιαννούσης ήταν σε επαφή) και μάλλον κατευθυνόμαστε προς τα εκεί. Κάναμε και κάποιες συζητήσεις στην «Σόνια» με τους Μιχαλόπουλο και Λαλιώτη, αλλά δεν συνεχίσαμε λόγω της αριστεριστικής μαξιμαλιστικής γραμμής τους αλλά και επειδή μαθαίναμε ότι είχαν ήδη αρχίσει στο ΠΑΣΟΚ οι εκκαθαρίσεις των στελεχών που προέρχονταν από την «Δημοκρατική Άμυνα».

Την Άνοιξη του 1975 έγιναν οι εκλογές για την πρώτη μεταδικτατορικά Συνδιάσκεψη (Εθνικό Συμβούλιο) της ΕΦΕΕ. Εκεί είχε εκλεγεί από εμάς ο Γ. Γιαννούσης και ο Γ. Δρογκάρης από τους Χημικούς και κάποιοι από Θεσσαλονίκη. Παρακολουθώντας τις διαδικασίες (νομίζω στην Πάντειο) γνώρισα και άλλους

ομοϊδεάτες από άλλες σχολές και αισθάνθηκα ότι δεν είμαστε μόνοι μας. Εκτός από τις νέες γνωριμίες, αυτό που μου έχει μείνει από τότε είναι οι ομιλίες του Θοδωρή Καλούδη και των δικών του, όταν με την «ομάδα συνέδρων» απεχώρησαν από την ΠΑΣΠ.

Μην έχοντας από πίσω κάποιο κομματικό μηχανισμό, δεν είχαμε καμία «εισροή» στελεχών από το έτος που είχε μπει τον Σεπτέμβρη του 1974 στην σχολή. Έτσι, μετά από κάποιες αποτυχημένες προσπάθειες ατομικής προσέγγισης, αποφάσισα να κάνω κάτι «συλλογικό». Στο τέλος ενός γενικού μαθήματος (για όλες τις σχολές) στο MAX, και πριν τελειώσει ο καθηγητής και φύγουν οι φοιτητές, διέκοψα το μάθημα και ανακοίνωσα ότι «η φοιτητική παράταξη Δημοκρατική Πορεία θέλει να απευθυνθεί στους πρωτοετείς». Έτσι ανοιχτά και με αρκετό θράσος (το οποίο όμως γινόταν ανεκτό από τους καθηγητές τότε). Ήμουν μόνος και προς κατάπληξή μου, μετά το τέλος του μαθήματος παρέμειναν περί τους 150. Τεράστιος αριθμός. Αφού τους μίλησα για τον ανεξάρτητο συνδικαλισμό κλπ, άρχισε μια συζήτηση που κράτησε τόσο πολύ που μας πρόλαβε ο φύλακας που έκλεινε τις αίθουσες. Μεγάλη επιτυχία, αλλά και ο τρόπος είχε την σημασία του. Από αυτή την διαδικασία προσχώρησε την άλλη μέρα ολόκληρη η ανεξάρτητη κίνηση του πρώτου έτους που αποτέλεσε μέχρι και το 1977 την κύρια δύναμη της παράταξης. Δεν τους θυμάμαι όλους αλλά θα αναφέρω εδώ τους : Τάκη Παναγιωτόπουλο, Στέλλα Μίμη, Γιώργο Παδουβά, Λεωνίδα Λάδη, Αλέκο Τσολάκη. Ας με συγχωρήσουν οι υπόλοιποι 5-6 της ομάδας. Επίσης, μετά από εκεί και με την βοήθεια του Γ. Δρογκάρη, συγκροτήθηκε η παράταξη στην Σχολή Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων με τους Φίλιππο Μπογοσιάν, Σπύρο Παντελή, Γιώργο Μέγα κ.α.

Το καλοκαίρι και τις αρχές του φθινοπώρου του 1975 ήρθα σε επαφή με την εξέχουσα φυσιογνωμία του Στέργιου Χασαπίδη. Μπορεί να παρακολούθησα αρχικά 3-4 ομιλίες του για την ιδεολογία και την πρακτική του δημοκρατικού σοσιαλισμού (ήταν οργανωτικός γραμματέας της Ε.Κ.Ν.Δ.) αλλά η καθαρότητα και η δύναμη του ομιλητή ήταν για μένα τουλάχιστον μνημειακές.

Τον Σεπτέμβριο του 1975 κληθήκαμε στην Θεσσαλονίκη για το ιδρυτικό πανελλαδικό συνέδριο. Από την σχολή μας ήταν ο Γ. Γιαννούσης, ο Τ. Παναγιωτόπουλος και εγώ. Μας έδωσαν το κλειδί του διαμερίσματος κάποιου άγνωστου σε μας φοιτητή που έλειπε και έτσι δεν μπήκαμε σε έξοδα. Εκείνες τις ημέρες γνωριστήκαμε με τους Θεσσαλονικείς Δρόσο Ταυλάριο, Βαγγέλη Βενιζέλο, Χάρη Ταγαρά, Ανδρέα Κάππο, Μιχάλη Δακτυλίδη, Γιάννη Ζαχάρωφ, Άγγελο Ζαχάρωφ κ.α. αλλά και με φοιτητές από την Ξάνθη, τα Γιάννενα και την Πάτρα.

Τον Οκτώβριο το 1975 έγινε η πρώτη δίκη για το Πολυτεχνείο όπου υπήρξαν βαρείες καταδίκες. Κατά την αναίρεση στον Άρειο Πάγο αθωώθηκαν κύρια οι περισσότεροι αστυνομικοί και μαζί τους ο Ζαγοριανάκος (ο «σκύλος» του ΕΑΤ-ΕΣΑ). Η «Χριστιανική» του Ψαρουδάκη κυκλοφόρησε με τίτλο «Διαρκές το έγκλημά σας κύριοι δικαστές».

Στις επόμενες φοιτητικές εκλογές υπήρχε πια πανελλαδικά η «Δημοκρατική Πορεία», με πανελλαδική γραμματεία, που είχε την πρωτοτυπία να έχει την πλειοψηφία της στην Θεσσαλονίκη, και κατά πόλεις διασχολικά συμβούλια. Είχαμε εκλέξει περί τις 35 έδρες και στις 5 πόλεις και συνιστούσαμε μία υπαρκτή δύναμη στον φοιτητικό χώρο. Θυμάμαι από την Ξάνθη τον Κώστα Αντωνιάδη και τον Βασίλη Καπιτσαλά, από τα Γιάννενα τον Χρήστο Ευαγγέλου, τον Γ. Κακαρελίδη και τον Μίμη

Αλεξίου και από την Πάτρα τον Νίκο Παπαϊωάννου και τον Π. Παπαγιαβή. Στη Αθήνα είχαμε γνωριστεί με τον Λεωνίδα Παππά, την Μαρία Ελευθερίου, τον Σακελλάρη Κουτούζη, τον Στέφανο Μιχαλάκο, τον Γ. Κουτσίδα, τον Δημήτρη Νικολινάκο, τον Νίκο Μπεχράκη, τον Μάκη Μαυροκέφαλο, τον Δημήτρη Φίλη, την Κατερίνα Αποστολάκη και άλλους πολλούς και αξιόλογους. Στην σχολή μας είχαν προστεθεί οι Στάθης Χατζηδημητρίου, Γιώργος Μητακίδης, Σπύρος Κοντογιώργος, Γιώργος Καφετζής κ.α.

Υπήρχαν κάποιες σχολές στις οποίες οι ομοϊδεάτες μας ήταν νέοι και συνεσταλμένοι. Δεν ήταν εύκολο πράγμα να σταθείς πρωτάρης σε μία προεκλογική συνέλευση 500-600 ατόμων, έχοντάς απέναντι έμπειρους και παθιασμένους συνδικαλιστές με πλούσια δράση. Ιδίως όταν εκπροσωπούσες μια παράταξη που οι άλλοι την τοποθετούσαν τότε, για δικούς τους λόγους, στην δεξιά άκρη του φάσματος. Έτσι, στην Γεωπονική Αθηνών για παράδειγμα, είχαμε μεν υποψηφίους αλλά δεν υπήρχε ομιλητής να αντέξει να παρουσιαστεί στην προεκλογική συνέλευση. Με την ενθάρρυνση του Λεωνίδα Παππά, που το είχε δοκιμάσει αλλού, θυμάμαι ότι εμφανίστηκα και μίλησα εγώ αποφεύγοντας να δηλώσω την σχολή μου. Εκλέχτηκε έτσι στο συμβούλιο της σχολής ο Δημήτρης Ρουσσουνέλος (Μυκονιάτης). Είχαμε φτιάξει και ένα συνοπτικό κατάλογο απαντήσεων σε αναμενόμενες ερωτήσεις. Μια ερώτηση που μας γίνονταν πάντα ήταν η «τι σχέση έχετε με την δεξιά;». Η δική μας απάντηση ήταν σταθερή και έκλεινε με το «όση έχει ο φάντης με το ρετσινόλαδο». Ωραίες πράγματι εποχές!

Σε όλο το φοιτητικό κίνημα είχαν διαμορφωθεί τρία μπλοκ. Το πρώτο, και πιο δυνατό αριθμητικά, ήταν το μπλοκ της Πανσπουδαστικής (ΚΚΕ) με την ΠΑΣΠ (ΠΑΣΟΚ) που εξέφραζαν τις πιο «επαναστατικές» και αντιευρωπαϊκές (ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο) απόψεις και μία πρακτική άμεσης διασύνδεσης φοιτητικής παράταξης και κόμματος (ο περίφημος «ιμάντας μεταφοράς»). Το δεύτερο μπλόκ αποτελούνταν από τον «Δημοκρατικό Αγώνα» (ΚΚΕ Εσωτερικού) και εμάς, δηλαδή τους αναδυόμενους «ευρωκομμουνιστές» και τους ευρωσοσιαλιστές. Το κυριότερο κοινό μας στοιχείο, εκτός από την υπεράσπιση της υπόθεσης ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ, ήταν το ότι δεν βλέπαμε τις φοιτητικές παρατάξεις σαν άμεσες οργανωτικές προεκτάσεις του κόμματος. Το τρίτο μπλόκ ήταν των παρατάξεων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς με ποικίλες παραταξιακές εκφράσεις (ΑΑΣΠΕ, ΠΠΣΠ, ΜΛ-ΚΚΕ, ΚΚΕ-ΜΛ κλπ). Όλοι οι πρόεδροι (Σταματάκης, Τζουμάκας, Παπουτσής κ.ο.κ.) και οι περισσότερες πλειοψηφίες της ΕΦΕΕ προέρχονταν από το πρώτο μπλοκ. Δεν θυμάμαι να είχε υπάρξει πρόεδρος από τον Δημοκρατικό Αγώνα.

Από την επέτειο του Πολυτεχνείου το 1975 θυμάμαι το παρακάτω ενδεικτικό.

Πριν αρχίσει η προγραμματισμένη πορεία προς την Αμερικανική πρεσβεία, τα διάφορα κόμματα και οργανώσεις είχαν τοποθετήσει τα πανό τους στην Πατησίων σε απόσταση μεταξύ τους και οι προσερχόμενοι διάλεγαν το μπλοκ που θα ενταχθούν. Περίπου στο ύψος της Στουρνάρη υπήρχε το αρχικό μεγάλο πανό της Ε.Κ.Ν.Δ. με μεγάλη παρουσία βουλευτών και άλλων στελεχών. Είχαμε φτιάξει και εμείς ένα πανό με κάποιο σύνθημα και υπογραφή το «Δημοκρατική Πορεία». Τι πιο φυσικό να προσπαθήσουμε να το στήσουμε κοντά στο πανό του «μητρικού» κόμματος; Δεν ήταν όμως έτσι απλό το πράγμα. Μόλις μας αντιλήφθηκε ο Αλέκος Παναγούλης, όρμησε πραγματικά μαινόμενος, πέταξε το πανό κάτω και μας έδιωξε με κλωτσοπατινάδα φωνάζοντας «έξω τα σκυλιά του Χασαπίδη». Ο Στέργιος

Χασαπίδης ήταν τότε οργανωτικός γραμματέας του κόμματος. Ο τίτλος όμως «χασαπόσκυλα» (ή χασαπιδόσκυλα) μας άρεσε και, απ' ό,τι έμαθα αργότερα, τον χρησιμοποιούσαμε και μεταξύ μας, στην Θεσσαλονίκη και αλλού.

Το 1975 γνώρισα και προσωπικά τον Χαράλαμπο Πρωτοπαπά, που τον θεωρώ δάσκαλο του δημοκρατικού σοσιαλισμού και υπόδειγμα λιτότητας και ηθικής στην πολιτική αρένα. Είχε μαθευτεί ότι θα μίλαγε ο «πολύς» Σαντιάγο Καρίγιο (επικεφαλής τότε της Ενωμένης Ισπανικής Αριστεράς) στο Μεγάλο Αμφιθέατρο των Χημικών. Η αίθουσα ήταν κατάμεστη και ενθουσιώδης όταν μπήκε ο Μπάμπης (Πρωτοπαπάς) με τον Καρίγιο. Δεν τον ήξερα φυσιογνωμικά και ρώτησα κάποιον διπλανό μου ποιος ήταν. Η απάντηση ήταν: «είναι ο δικός σας, ο παλιός σοσιαλιστής ο Πρωτοπαπάς». Από εκεί ξεκίνησε μια σύμπλευση, που διακόπηκε στο κομματικό επίπεδο το 1995 με την αποχώρησή μου από τον Συνασπισμό, αλλά ταυτόχρονα από τότε ξεκίνησε και μία φιλία και ένας σεβασμός που κρατάει μέχρι σήμερα. Διάφορες απόψεις του (πολύ λιτά διατυπωμένες είναι αλήθεια) για το θέμα του βιβλίου υπάρχουν στην συνέντευξη που θα βρείτε σε επόμενες σελίδες.

Κάπου μέσα στο 1975 αποκτήσαμε και τον δικό μας χώρο. Στα Εξάρχεια (απέναντι από το σπίτι του Γ. Γιαννούση) και συγκεκριμένα στην γωνία Αραχώβης και Εμμ. Μπενάκη υπήρχε ένα εγκαταλελειμμένο διώροφο. Ο ιδιοκτήτης μας το νοίκιασε με χαμηλό μην ναίικι αλλά σε κατάσταση ερειπίου. Σε σύντομο διάστημα, με προσωπική εργασία των συντρόφων, αλλά και κάποιες προσφορές (πόρτα κλπ), έγινε δυνατόν να χρησιμοποιούμε το ισόγειο για γραφεία, αποθήκη και σημείο συνάντησης. Μετά από 2-3 χρόνια που το εγκαταλείψαμε, φτιάχτηκε εκεί το μπαρ DADA, που υπήρχε μέχρι πρόσφατα. Στο τέλος του 2003, που το επισκέφτηκα για να δω αν ήταν σε κατάσταση που προσφέρονταν για μια συνάντηση παλιών συντρόφων, βρήκα τον παλιό ιδιοκτήτη να επιβλέπει κάποιες εργασίες ανακαίνισης. Μπορεί να είναι και διατηρητέο και να μην κατεδαφιστεί.

Η παράταξή μας, εκτός από τα πολιτικο/συνδικαλιστικά θέματα ασχολήθηκε και με την υποστήριξη σπουδών αλλά και με τα πολιτιστικά. Είχαμε οργανώσει την έκδοση σημειώσεων και μετάφραση/λύση προτύπων ασκήσεων (υπήρχαν κάποιοι πολύ επιμελείς ανάμεσά μας) που χρησιμοποιούνταν απ' όλους. Σε όλες τις γιορτές και εκλογές πουλούσαμε σε τραπεζάκια βιβλία πολιτικού και κοινωνικού περιεχομένου. Τα παίρναμε από εκδοτικούς οίκους φθηνά (δωρεάν από τον εκδοτικό οίκο Παπαζήση) και τα έσοδα ενίσχυαν την παράταξη. Μαρκούζε, Φρόμ, Γκαλμπρέιθ, Μιττεράν (το ρόδο στην γροθιά), Βίλλυ Μπράντ, Τσαουσέσκου (δυστυχώς), Μάρξ (εκδ. Γλάρος), Βίνερ (Κυβερνητική) και άλλα πολλά, που έχω ξεχάσει, ήταν οι προτάσεις μας. Στα τραπεζάκια δίπλα μας στο Πολυτεχνείο ήταν και ο Νικόλας Άσιμος με τις κασέτες του, που τον είχα γνωρίσει, και μιλάγαμε για μουσική και πολιτική (αν και ήμασταν σε 2 διαφορετικούς κόσμους). Εγώ, ευτυχώς, μπορούσα να το κάνω αυτό, ενώ οι Κνίτες όχι. Όποτε μπορούσα, του αγόραζα κάτι, καθώς από εκείνα ζούσε. Καλή του ώρα. Δεν υπήρχαν ακόμα σουβλάκια, χάντρες κλπ, παρά μόνο «προϊόντα πολιτισμού».

Όσον αφορά στα πολιτιστικά, οι εκδηλώσεις της παράταξής μας ήταν πολλές και θα αναφέρω εδώ μόνο δύο που τις είχα οργανώσει μόνος μου και τις θυμάμαι καλύτερα. Η πρώτη και πιο επιτυχημένη ήταν η προβολή του «Θωρηκτού Ποτέμκιν» στο Μεγάλο Αμφιθέατρο Χημικών. Αφού πήρα την άδεια με κάποια δυσανεξία (λόγω του έργου) από τον συμπαθή γραμματέα της σχολής κ. Σπυρογιάννη (του

οποίου τον γιό είχα μαθητή στην ΔΕΗ μετά από 25 χρόνια), νοίκιασα την κόπια και την μηχανή από ένα γραφείο κοντά στην πλατεία Κάνιγγος. Έψαξα και συμφώνησα να σχολιάσει την ταινία ο πολύς Βασίλης Ραφαηλίδης. Έφτιαξα και τοιχοκόλλησα τις χειρόγραφες διαφημιστικές αφισέτες και περίμενα με αγωνία για την συμμετοχή. Την ώρα της προβολής (απόγευμα) το τεράστιο αμφιθέατρο (πάνω από 1000 άτομα) ήταν γεμάτο. Είχαν έρθει φοιτητές απ' όλες τις παρατάξεις, καθώς η σοβιετική παραγωγή είχε τότε μεγάλη αίγλη. Μετά την προβολή, η συζήτηση με τον Β. Ραφαηλίδη κράτησε πάνω από δύο ώρες και σταμάτησε μόνο όταν ήρθε ο φύλακας που ήθελε να κλείσει και να πάει σπίτι του. Η δεύτερη εκδήλωση που θα αναφέρω είναι οι «ημέρες σύγχρονης μουσικής». Είχα βρει τον μουσικολόγο Χάρη Ξανθουδάκη, τον Στ. Βασιλειάδη και τον συνθέτη Γιάννη Παπαιωάννου και αυτοί οργάνωσαν μια σειρά παρουσιάσεων αυτού του άγνωστου για τους περισσότερους (και για εμάς) είδους μουσικής. Μία φορά την εβδομάδα, για 3-4 φορές, πήγαινα στο σπίτι του κ. Ξανθουδάκη και κουβαλούσα με το αυτοκίνητο της μητέρας μου κάποια τεράστια ηχεία σε ύψος ανθρώπου στο Μεγάλο Αμφιθέατρο. Οι εισηγητές έπαιζαν τους δίσκους τους και μας παρουσίαζαν τους συνθέτες (Σένμπεργκ κ.α. αλλά κύρια Έλληνες, Χρήστου, Ξενάκης, Παπαιωάννου κ.α.) σε μορφή σεμιναρίου. Μόνο στην πρώτη εκδήλωση υπήρχε ικανοποιητική συμμετοχή (περί τους 200), ενώ στην συνέχεια, που εξανεμίστηκε η αρχική περιέργεια, οι συμμετέχοντες ήταν από 50 έως 20.

Η σπουδαιότερη τότε και με την μεγαλύτερη αναγνωσιμότητα σπουδαστική στήλη τυπωνόταν στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ». Επικεφαλής ήταν ο Μηνάς Παπάζογλου και βοηθός του ο Νίκος Μπακουνάκης. Όλες οι εκδηλώσεις του φοιτητικού κινήματος (συλλόγων και παρατάξεων) προαναγγέλλονταν και προβάλλονταν εκεί. Ενώ λοιπόν αυτή η στήλη είχε βοηθήσει σημαντικά το φοιτητικό κίνημα της δικτατορίας και της μετέπειτα εποχής (και αυτό έχει αναγνωριστεί από όλες τις πλευρές), όσον αφορά τις εκδηλώσεις της δικής μας πλευράς υπήρχε αποκλεισμός. Τις περισσότερες φορές οι προσκλήσεις μας δεν δημοσιεύονταν, όπως ούτε και οι αναφορές μας για επιτυχημένες εκδηλώσεις μας που είχαν ήδη γίνει. Ήταν σαν μην υπήρχαμε γι' αυτούς. Σε μερικές δε διαμαρτυρίες μας είχαν απαντήσει ότι δεν συνιστούσαμε αναγνωρίσιμη δύναμη (σε αντίθεση με όλες τις αριστεριστικές μικρομαδούλες). Πιστεύω ότι υπήρχε γραμμή του συγκροτήματος κατά των Νέων Δυνάμεων και των «παραφυάδων» τους. Αυτή δε η άποψη ενισχύθηκε μερικά χρόνια αργότερα, όταν είχε επιβληθεί ο παρόμοιος αποκλεισμός του ΚΟΔΗΣΟ. Στον αρνητικό ρόλο του τύπου έναντι των οργανώσεών μας και στην εξήγηση που εγώ έχω γι' αυτό, θα αναφερθώ και στο επόμενο κείμενό μου.

Στο φοιτητικό κίνημα η κατάσταση άρχισε να ξεφεύγει από την στοχευμένη αντίδραση, την δημιουργικότητα και την συντροφικότητα των περασμένων ετών. Η παραταξιοποίηση είχε μετατραπεί σε πλήρη κομματικοποίηση. Τα φοιτητικά ζητήματα, που ήταν πολύ σοβαρά καθώς το σύστημα σπουδών ήταν πλήρως ξεπερασμένο, είχαν μπει σε δεύτερη μοίρα. Οι ατέλειωτες συζητήσεις για θέματα της αλλοδαπής επανάστασης και οι διαδικαστικές καθυστερήσεις οδήγησαν τους φοιτητές να αρχίσουν να στρίβουν την πλάτη τους στο κίνημα. Η συνήθης πρακτική στις συνελεύσεις ήταν η παρακάτω: το συνήθως κυρίαρχο μπλόκ Πανσπουδαστικής και ΠΑΣΠ έβαζε τα θέματα της ημερήσιας διάταξης με τέτοια σειρά ώστε να προηγούνται πάντα τα εξωφοιτητικά θέματα (ψηφίσματα για Κίνα, Αργεντινή και άλλα

μακρινά και εξωτικά μέρη). Όταν τελείωναν αυτά και, ενώ οι συμφοιτητές μας περίμεναν να θιγούν τα πιο κοντινά μας θέματα, άρχιζαν να μπαίνουν διάφορα διαδικαστικά θέματα που δεν είχαν καμία πραγματική σημασία. Σιγά-σιγά έτσι, οι αίθουσες άρχιζαν να αδειάζουν και παρέμεναν μόνο οι αποφασισμένοι («βαμμένοι»). Έτσι στο τέλος και στην ώρα της ψηφοφορίας, οι αρχικές μειοψηφίες η έστω οριακές πλειοψηφίες, είχαν μετατραπεί σε κυριαρχούσες απόψεις. Όσοι μέναμε μέχρι το τέλος, βγαίναμε πραγματικά εξουθενωμένοι. Υπήρχε δε και η απ' ευθείας ειρωνεία του συμφοιτητή μου και φίλου προέδρου του συλλόγου της Σχολής, μακαρίτη Νικήτα Δειμέζη, ότι «δεν έχετε συνειδητοποιημένους οπαδούς». Σίγουρα δεν είχαμε στρατιωτάκια, ούτε εμείς ούτε και ο Δημοκρατικός Αγώνας.

Στην αφισκοκόλληση όμως έπρεπε να είμαστε αποτελεσματικοί. Επειδή δεν είχαμε πολλά συνεργεία, προσπαθούσαμε να ξενυχτάμε για να κολλήσουμε τις αφίσες της παράταξης τελευταίοι. Το ίδιο όμως επιδίωκαν και οι άλλοι. Είχαμε όμως την «πατέντα» να μην χρησιμοποιούμε τις βούρτσες με το κοντό χερούλι καθώς είχα καθιερώσει τις οικιακές σκούπες με το μακρύ κοντάρι, που δεν χρησιμοποιούσαν οι «άλλοι», αν και σπαταλιόταν αρκετή κόλλα. Έτσι οι πορτοκαλί αφίσες μας έμπαιναν στα ψηλότερα μέρη των τοίχων και των κολόνων και δύσκολα καλύπτονταν. Γενικά η παρουσία μας στον αφισοπόλεμο ήταν σημαντικά μεγαλύτερη από την αναλογία μας στις ψήφους. Στο άθροισμα των εκλογικών αναμετρήσεων πρέπει να είχα «ταπετσάρι» αρκετές φορές το Πολυτεχνείο γύρω-γύρω.

Με την φοιτητική παράταξη του ΚΚΕ-εσωτερικού «Δημοκρατικός Αγώνας» συμπίπταμε σε πολλές θέσεις μέσα και έξω από τις συνελεύσεις. Σε πολλές σχολές από το 1976 και μετά, συνεργαστήκαμε και εκλογικά. Αυτή η συνεργασία έγινε κεντρικά στην Θεσσαλονίκη με την εμφάνιση της Δημοκρατικής Ενότητας, όπου βρήκαν μεγάλο πεδίο και ακροατήριο οι Βορειοελλαδίτες αστέρες μας Β. Βενιζέλος, Χάρης Ταγαράς κ.α. Στην Αθήνα και στις άλλες πόλεις συνεργασία υπήρχε σε μερικές μόνο σχολές. Η σχέση των οργανώσεών μας με την Ευρωκομμουνιστική Αριστερά ήταν συνεχής αλλά ετεροβαρής. Η συγκρότηση τότε και η λάμψη των απόψεων Γκράμσι, Τολιάτι, Μπερλινγκουέρ κλπ ήταν δυσανάλογα μεγάλη με την εκλογική απήχηση του ΚΚΕ-Εσωτερικού. Παρόμοια συνέβαινε και με την φοιτητική παράταξη. Πολύ αργότερα (το 2003) έμαθα με έκπληξη ότι η «γραμμή Παναγούλη» για τις φοιτητικές εκλογές από το 1974 δεν ήταν η παρότρυνση για συμμετοχή στην «θυγατρική» φοιτητική οργάνωσή μας (την οποία βέβαια ουδέποτε βοήθησε το κόμμα), αλλά η απόφαση να ενισχυθεί ο Δημοκρατικός Αγώνας. Πολλές έτσι «δικές μας» ζωντανές δυνάμεις απορροφήθηκαν και «έφτασαν» μέχρι και το ΚΚΕ-Εσωτερικού και αργότερα τον Συνασπισμό. Και αυτοί οι αριθμοί μέτραγαν τότε. Αυτά τα εν δυνάμει στελέχη μας πέρασαν στην πλειοψηφία τους αργότερα κατ' ευθείαν στο ΠΑΣΟΚ και αυτή η κίνηση κρατάει μέχρι σήμερα. Δεν απορώ καθόλου που, κάθε τόσο, υπάρχει μία κίνηση από τον Συνασπισμό προς το ΠΑΣΟΚ. Με αυτό όμως το φαινόμενο θα ασχοληθώ εκτενέστερα στο τελευταίο κείμενό μου.

Την Πρωτομαγιά του 1976 σκοτώθηκε σε «περίεργο» αυτοκινητιστικό ατύχημα στην Βουλιαγμένης (σήμερα σταθμός μετρό Αγίου Δημητρίου) ο Αλέκος Παναγούλης. Είναι βεβαιωμένο από πολλές πλευρές ότι ο Α.Παναγούλης δεν υπολόγιζε καθόλου το ενδεχόμενο της συνεργασίας του με το ΠΑΣΟΚ. Η μητέρα του Αθηνά και ο αδελφός του εκφραζόταν αρνητικά για το τότε ΠΑΣΟΚ. Τώρα, πώς εξηγείται η προσωρινή έστω στοίχιση και εκλογή του Στάθη Παναγούλη με το ΠΑΣΟΚ

αργότερα, δεν γνωρίζω την απάντηση. Αργότερα πάντως, ο Στ. Παναγιούλης συντάχθηκε στον Συνασπισμό. Την ημέρα που σκοτώθηκε ο Αλέκος, αν και η στάση του απέναντί μας ήταν εχθρική (θυμηθείτε και το επεισόδιο του 1975 παραπάνω), αποφασίσαμε να τιμήσουμε την μνήμη του άμεσα. Το ίδιο βράδυ είχαμε 5-6 συνεργεία στο κέντρο της Αθήνας που επιδόθηκαν στην «διασκεδαστική» παρανομία της γραφής σε τοίχους. Τα «ΖΕΙ», «Ζ», «Αλέκο ζεις» ήταν τα αγαπημένα μας συνθήματα. Στην Σόλωνος, έξω από την Νομική, είμαστε συνεργείο «ρύπανσης τοίχων» ο Λεωνίδας Παππάς, η Μαρία Ελευθερίου, εγώ και ένας τέταρτος που δεν μπορώ να θυμηθώ. Ξαφνικά εμφανίστηκαν δύο περιπολικά από επάνω και από κάτω και, εγώ τουλάχιστον, γεύτηκα την πρώτη (και τελευταία) επί δημοκρατίας σύλληψη. Μεταφερθήκαμε στο τμήμα Κολωνακίου, όπου διανυκτερεύσαμε παρέα με κάποιες «κοπέλες» και άλλους περιθωριακούς. Το πρωί έγινε πιστοποίηση ταυτότητας και περιμέναμε το αυτόφωρο. Μας αποφυλάκισε ο νεαρός δικηγόρος Κωνσταντίνος Αλαβάνος. Την γλιτώσαμε φθηνά καθώς δεν έγινε ποτέ παραπομπή. Αυτά τα σπουδαία πλεονεκτήματα είχε το να συμμετέχουμε σε «αστικό κόμμα» καθώς, όσοι συλλαμβάνονταν για θέματα ρύπανσης, ταλαιπωρούνταν για καιρό.

Το καλοκαίρι του 1976 έγινε η εκδρομή του έτους μας στην Σοβιετική Ένωση. Την προηγούμενη χρονιά είχε προηγηθεί το μεγαλύτερο έτος και ήταν περίπου μονόδρομος το πού θα πηγαίναμε. Σαν το μοναδικό μέλος του διοικητικού συμβουλίου που θα συμμετείχε στην εκδρομή, ανέλαβα «αρχηγός» του γκρουπ εκ μέρους των φοιτητών. Συνοδός ήταν ο καθηγητής Αριθμητικής Ανάλυσης Δ. Ρόκκος και οι δυό μας είμαστε σε συνεχή συνεργασία καθώς οι «φυγόκεντρες τάσεις» ήταν πολλές και συνεχείς. Τα όσα έγιναν σε αυτή την εκδρομή ήταν πολυποίκιλα και αρκετά για ένα μικρό βιβλίο, καθώς υπήρχαν και πολιτικές προεκτάσεις. Μας είχαν προειδοποιήσει από την Σχολή να είμαστε προσεκτικοί, καθώς στην προηγούμενη φουρνιά είχαν γίνει κάποια παρατράγουδα. Αλλά που μυαλό οι δικοί μας ! Επίσημα μας φιλοξενούσε η ΚΟΜΣΟΜΟΛ (Κομμουνιστική Νεολαία) και είχε κανονίσει το πρόγραμμα (4 πόλεις) και τα ξενοδοχεία που θα μέναμε. Από την πρώτη μέρα άρχισε η μαύρη αγορά. Όσοι το είχαν πληροφορηθεί από τους μεγαλύτερους, είχαν φέρει διάφορα, κυρίως ρούχα αλλά και τσίχλες και ξυραφάκια, για πώληση. Αλλά το μεγαλύτερο αλισβερίσι έγινε με τα δολάρια, που «έπιαναν» στην μαύρη αγορά 3-4 φορές παραπάνω από την επίσημή τους ισοτιμία. Αυτές οι δοσοληψίες γίνονταν στις ρεσεψιόν των ξενοδοχείων, μπροστά στα μάτια κάποιων που παρακολουθούσαν τα πάντα. Δεν έγινε καμία σύλληψη αλλά μόνο συστάσεις στον καθηγητή Ρόκκο και σε μένα. Μια φορά μάλιστα που η σύζυγος του καθηγητή είχε μείνει χωρίς ρούβλια και οι επίσημες τράπεζες είχαν κλείσει, της αλλάξαμε εμείς, παρά την άρνησή της, στην «τρέχουσα ισοτιμία της αγοράς». Προσπάθησα να το θέσω υπό έλεγχο (υπό κωμικο-δραματικές συνθήκες) αλλά εις μάτην. Όταν χτύπησε ελαφρά ένας συμφοιτητής μας και πήγαμε για πρώτες βοήθειες, ο γιατρός που τον περιποιήθηκε, μας πρόσφερε τα διπλά ρούβλια από αυτά που έδιναν οι μαυραγορίτες και έτσι βρήκαμε μια εξήγηση. Τα δολάρια τα ήθελαν για ταξίδια και συναλλαγές με το εξωτερικό οι εντελώς «καθωσπρέπει» πολίτες που τα πλήρωναν διπλά ρούβλια (8 φορές) στους μαυραγορίτες. Η Κομμουνιστική Νεολαία μας υποδέχτηκε στο Κίεβο με ζωντανή ορχήστρα που έπαιζε Rolling Stones, ταξιτζήδες μας κορόιδεψαν και μας γύρισαν σε όλη την πόλη, είχαμε και έφοδο αστυνομίας στο ξενοδοχείο στην Οδησό που τραβολόγησαν έξω κάποιες Ρωσίδες αλλά και παρακλήσεις για προσκλήσεις

στην Ελλάδα και άλλα πολλά που εκφεύγουν του θέματος και του κλίματος αυτού του βιβλίου. Οι συμφοιτητές μας δε της Πανσπουδαστικής είχαν κυριολεκτικά «πάθει την πλάκα τους» από την «πρότυπη τους κοινωνία» και είχαν σχεδόν αποτραβηχτεί. Μετά από εμάς, το Πολυτεχνείο δεν άντεξε άλλο από τα επίσημα και διπλωματικά παράπονα και διακόπηκαν οι εκδρομές αυτού του τύπου και προορισμού.

Για να τελειώνω με τα πιο δυσάρεστα θα πρέπει να αναφερθώ σε αυτό το σημείο και σε ορισμένα εκφυλιστικά φαινόμενα του φοιτητικού κινήματος που έπεσαν στην αντίληψή μου από τότε. Το κάνω δε αυτό περισσότερο για να εντοπιστεί το σπέρμα της φοιτητικής διαπλοκής που φαίνεται ότι έχει επεκταθεί στις ημέρες μας (Παν. Κρήτης, Πάντειος και αλλού) και να μην μυθοποιείται άκριτα η «παλιά καλή εποχή». Τουλάχιστον από το 1976, στην δράση κύρια αλλά όχι μόνο του κυρίαρχου μπλόκ των παρατάξεων (ΠΣΚ και ΠΑΣΠ), είχε παγιωθεί το «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Και ίσως όχι μόνο σε αυτούς. Οτιδήποτε προωθούσε τους «δικούς μας ανθρώπους» (είτε φοιτητές είτε διδάσκοντες) ήταν δικαιολογημένο. Παράλληλα, ότι έβαζε εμπόδια στους «εκπρόσωπους της αντίδρασης» (διάβαζε : όποιος δεν μας «κάθονταν») , ήταν επιβεβλημένο. Λίγη σκέψη για αξιοκρατία, επίπεδο σπουδών, δημοκρατικό έλεγχο κλπ.

Στα παραπάνω πλαίσια έγινε η ανυπόκριτη και με θράσος νυχτερινή νόθευση (με προσθήκη ορατών διαφορετικών σταυρών) των ψηφοδελτίων της ΠΑΣΠ στην σχολή μας, από τα οποία εκλέγονταν στην αρχή ο Μανώλης Μπαλτάς, που δεν υπάκουε άκριτα στα κελεύσματα της Πανσπουδαστικής. Με αυτή τη λογική έγινε προσπάθεια να αφαιρεθεί, με ακυρώσεις εγκύρων ψηφοδελτίων, η μόνη και μοναδική έδρα της νεοεμφανιζόμενης ΝΔΦΚ (Νέα Δημοκρατία) στην σχολή, που κατέλαβε τελικά ο Γ. Φούρλαρης, μετά τον καυγά που έστησε ο Άγγελος ο Μοσχονάς της Γεωπονικής στο Μεγάλο Αμφιθέατρο Χημικών.

Στα ίδια πλαίσια, εν' όψει της εκλογής του αντικαταστάτη του μακαρίτη καθηγητή Κοκκινόπουλου, άρχισαν κάποιοι φοιτητές να διακινούν συκοφαντικές ειδήσεις προσωπικού χαρακτήρα κατά του επικρατέστερου υποψηφίου και βοηθού του εκλιπόντος, του κ. Καρύδη, και να πιέζουν τους εκλέκτορες με αποτέλεσμα, αντί του «δημοκρατικού» αλλά ασυμβίβαστου με την φοιτητική ηγεσία Καρύδη, να εκλεγεί κάποιος από το εξωτερικό (νομίζω Αρμενάκας). Η εμφανής αυτή αδικία διορθώθηκε βέβαια αργότερα με την ίδρυση ξεχωριστής έδρας Αντισεισμικής Τεχνολογίας, την οποία κατέλαβε πανηγυρικά ο σημερινός στυλοβάτης των αντισεισμικών κατασκευών στην Ελλάδα καθηγητής Καρύδης.

Στα παραπάνω «πλαίσια αρχών», μπροστά στα μάτια μου, κορυφαίος συνδικαλιστής έδωσε άδαιο φάκελο μιας άσκησης, επισημαίνοντας στον καθηγητή Εφραιμίδη ότι «είχε πολύ σοβαρότερες ασχολίες». Το μάθημα πάντως το πέρασε.

Στις παραπάνω συμπληγάδες παραλίγο να ματαιωθεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Πολυτεχνείου, που άρχισε το 1976, 6 χρόνια πριν από τον Νόμο Πλαίσιο του 1982. Ειδική επιτροπή καθηγητών, με φοιτητική συμμετοχή, είχε επεξεργαστεί το νέο σύστημα σπουδών με την κατάργηση της «προόδου», τα εξαμηνιαία μαθήματα, τα προαπαιτούμενα και άλλες αλλαγές. Παρά την υποστήριξη του τελικού σχεδίου από εμάς, την Πανσπουδαστική και τον Δημοκρατικό Αγώνα, η προοπτική «σφιξίματος» των σπουδών και της εισαγωγής νέων μαθημάτων συνένωσε τόσες πολλές και ετερόκλητες δυνάμεις, που στο σύνολο των σχολών κατάφεραν να εξασφαλίσουν την διεξαγωγή Πανπολυτεχνιακού δημοψηφίσματος.

Το θέμα εκρίθη με ελάχιστους ψήφους διαφορά υπέρ των αλλαγών και έτσι το Πολυτεχνείο κατόρθωσε να μπει νωρίτερα στην νέα εκπαιδευτική εποχή.

Δεν ένοιωσα καμία έκπληξη, όταν μετά τον πρωτοποριακό και αναζωογονητικό Νόμο Πλαίσιο του 1982, που εκτός των άλλων «υπερ»θεσμοθέτησε την φοιτητική συμμετοχή στην διοίκηση, και γνωρίζοντας την πλήρη κομματικοποίηση και στεγανοποίηση των φοιτητικών παρατάξεων, άρχισαν να εμφανίζονται (τελευταία δε εντεινόμενα) περιπτώσεις όπου το φοιτητικό κίνημα μπαίνει σε καθαρή θέση κοιμώμενου μεν στη βάση αλλά «κορυφαία» συναλλασσόμενου στο παιχνίδι της εξουσίας. Και σχεδόν πάντοτε, όχι στην υπηρεσία έστω κάποιας «ιδεολογίας» ή «συλλογικού στόχου», αλλά κάποιων πολύ προσωπικών εξυπηρετήσεων (ευνοϊκές βαθμολογήσεις, ανάθεση και απονομή διδακτορικών, αμειβόμενη απασχόληση σε ερευνητικά προγράμματα έναντι στήριξης στις πρυτανικές και λοιπές εκλογές κλπ). Καταργήθηκε το «άβατο» της έδρας και φτιάχτηκαν διάφορα «φραγμένα αμπέλια» πολύ συγκεκριμένων κύκλων, που ουσιαστικά είναι ανεξέλεγκτα από την δημοκρατική πολιτεία και πλειοψηφία. Στα περισσότερα ΑΕΙ δεν υπάρχουν ακόμα εσωτερικοί κανονισμοί λειτουργίας. Άποψή μου είναι ότι είναι πια καιρός να ξαναμοιραστεί διορθωτικά η τράπουλα στα ΑΕΙ, με στόχο την διαρκή αξιολόγηση, την αξιοκρατία, την οικονομική διαφάνεια και ευρωστία, την μη κατασπατάληση των περιορισμένων πόρων και άλλα αιτήματα των καιρών μας. Ο παραπάνω εκσυγχρονισμός βέβαια και η συνακόλουθη αντιμετώπιση της οικείας «συντεχνίας», θα είναι όσο δύσκολος και περίπλοκος είναι και σε όλα τα άλλα πεδία της κοινωνίας μας, που είναι πολλαπλώς «δεμένα» από τις δικές τους «συντεχνίες».

Το καλοκαίρι του 1976, στα πλαίσια των επαφών με «αδελφές» κομματικές νεολαίες, φιλοξενήσαμε στην Αθήνα και οργανώσαμε μία εκδρομή στους Δελφούς με νεολαίους της Σοσιαλιστικής Νεολαίας Γαλλίας. Στο πουλμανάκι ήταν 6-7 Γάλλοι και από εμάς ο Γιώργος και η Μιράντα Δρογκάρη, ο Δρόσος Ταυλάριος και η Ντίνα του, ο Γιώργος Γιαννούσης και εγώ. Ήταν η πρώτη ζωντανή επαφή με την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία και μου φάνηκε σαν να ζούσαμε σε άλλο πραγματικά κόσμο.

Το ίδιο καλοκαίρι πήρα και το «βάπτισμα της Καλύμνου». Από εκεί κατάγονταν οι σύντροφοί μας Σακελλάρης Κουτούζης και Δρόσος Ταυλάριος. Όσοι λοιπόν μπορούσαμε, από Αθήνα και Θεσσαλονίκη είχαν μαζευτεί καμιά 20αριά φοιτητές, πήγαμε στην Κάλυμνο προσκαλεσμένοι της παράταξης. Αφού πρώτα καθάρισame και συνεφέραμε ένα έρημο παραθαλάσσιο ξενοδοχειακό κάποιου γνωστού των οικοδεσποτών, αρχίσαμε τα ημερήσια μπάνια και την απογευματινή κατήχηση. Οι ομιλίες και οι συζητήσεις γινόταν σε ένα δικό μας καφενείο στην εξοχή κάτω από τα δέντρα. Αν δεν με απατά η μνήμη μου, εισηγητές πρέπει να ήταν κάποιοι από τους «ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥΣ» και ίσως ο Στέργιος Χασαπίδης. Δυστυχώς, χτύπησα το πόδι μου και χρειάστηκε να φύγω πριν το τέλος για την Αθήνα. Η αίσθηση όμως εκείνης της συντροφικότητας είναι ακόμα ζωντανή και από τότε όλο λέω να ξαναπάω στην Κάλυμνο, να δώ και τον Σ. Κουτούζη που επανήλθε εκεί μετά τις σπουδές του αφήνοντας πίσω την αδηφάγα Αθήνα (κείμενό του υπάρχει παρακάτω). Δεν το έχω καταφέρει ακόμα, αλλά πάντοτε υπάρχει καιρός.

Στην επέτειο του Πολυτεχνείου το 1976 και στο τέλος των διαφόρων ομιλιών που γίνονταν από το μπαλκόνι της Αρχιτεκτονικής προς την Πατησίων, κλήθηκε από την πολιτιστική μας ομάδα να πει ένα τραγούδι ένας ανερχόμενος τότε τραγουδιστής

: ο Γιώργος Νταλάρας. Είχε επιλεγεί το τραγούδι του Μαρκόπουλου «Μαλαματένια λόγια». Σαν συνοδεία του Νταλάρα ήταν οι συμφοιτητές μας Στέλλα Μίμη και Αντώνης Ανδρικήκης (μέλος του Δημ. Αγώνα, ο οποίος αργότερα ασχολήθηκε με το ραδιόφωνο- δ/ντής ΕΡΑ και την στιχουργική). Και ενώ δεν είχε τελειώσει ακόμα το τραγούδι (η εκτέλεση εκείνη έχει χαραχτεί στη μνήμη μου), είχαν αρχίσει στην Πατησίων οι διαβουλεύσεις του Κ.Σ. της ΕΦΕΕ με την Αστυνομία για την πορεία. Η αρχική απόφαση της ΕΦΕΕ ήταν να προχωρήσει η πορεία μέχρι την Αμερικάνικη πρεσβεία. Η Αστυνομία το απαγόρευσε τελικά και κλήθηκε το Κεντρικό Συμβούλιο της ΕΦΕΕ να αποφασίσει αν θα αγνοήσει την απαγόρευση ή αν θα περιόριζε την πορεία μέχρι την Βουλή. Έπρεπε να βρεθούν και τα 31 μέλη. Από την πλευρά της συμμόρφωσης ήταν η Πανσπουδαστική και ο Δημοκρατικός Αγώνας, ενώ οι παρατάξεις της ΠΑΣΠ και εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς τραβούσαν το χορό της αγνόησης της απαγόρευσης. Οι ψήφοι ήταν 15-15 και όλοι έψαχναν τον δικό μας εκπρόσωπο Γιώργο Γιαννούση να ρίξει την καθοριστική ψήφο. Όταν βρέθηκε ο Γιώργος, έγινε μάρτυρας σε μία θυελλώδη συζήτηση με πολλές αντεγκλήσεις στην μέση της Πατησίων, η οποία έληξε με την ψήφο μας να ενισχύει την πραγματοποίηση της πορείας, αλλά όχι μέχρι την πρεσβεία. Η ανακοίνωση έγινε επίσημα από τα μεγάφωνα του Πολυτεχνείου και ακολούθησαν διάφορα ευτράπελα. Ο περισσότερος κόσμος συμμορφώθηκε ενώ οι πιο «ξαναμμένοι» προχώρησαν στην πορεία μέχρι την πρεσβεία και ακολούθησαν επεισόδια σε αρκετά σημεία της διαδρομής.

Η διάσπαση και η Πρωτοβουλία

Το φθινόπωρο του 1976, 4 βουλευτές της Ε.Κ.Ν.Δ. αποχώρησαν από το κόμμα του Γ. Μαύρου («κάθε ψήφος στο ΠΑΣΟΚ είναι σφαίρα στην καρδιά της Ελλάδος») και ίδρυσαν την «Πρωτοβουλία για Δημοκρατία και Σοσιαλισμό». Οι βουλευτές ήταν οι: Γ.Α.Μαγκάκης, Δημήτρης Τσάτσος, Χαράλαμπος Πρωτοπαπάς και Αναστάσιος Μήνης. Μαζί τους απεχώρησε και σημαντικός αριθμός προοδευτικών στελεχών όπως οι Φοίβος Ιωαννίδης, Γ. Ανωμερίτης, Περικλής Πάγκαλος, Γ. Βερνίκος, Σόφη Ξαγά και άλλοι πολλοί και εκλεκτοί καθώς προστέθηκαν και κάμποι που είχαν αποχωρήσει από το ΠΑΣΟΚ όπως ο Γιάννης Σεργόπουλος κ.α.

Οι στόχοι της δημιουργίας της «Πρωτοβουλίας» εξ' αρχής δεν ήταν ενιαίοι. Άλλοι προσέβλεπαν σε ευρύτερες συσπειρώσεις και άλλοι έβλεπαν εκεί το πρόπλασμα του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Εγώ πάντως ανήκα στους δεύτερους καθώς πίστευα ότι έπρεπε να είχαμε το δικό μας κόμμα, ελεύθερο από ευρωκομμουνιστικές «προσμίξεις» και ότι έπρεπε να ανταγωνιστούμε με το ΠΑΣΟΚ σε όλα τα μέτωπα και στις ίδιες κοινωνικές δυνάμεις. Σημειώστε ότι, το φθινόπωρο του 1976, αυτό δεν φαινόταν ανέφικτο, όπως μάλλον έτσι έγινε μετά τις εκλογές του 1977. Περίμενα βέβαια, τότε, να ακολουθήσουν και τα υπόλοιπα κομμάτια των Νέων Δυνάμεων που ταλαιπωρήθηκαν στην ΕΔΗΚ μέχρι και το συνέδριό τους το 1978 (συνέδριο «λαϊκής βάσης»), όπου τελικά απογοητεύτηκαν και εκείνοι που δεν είχαν ακολουθήσει την «Πρωτοβουλία».

Την ημέρα που ανακοινώθηκε η αποχώρηση από ΕΚΝΔ, ο Χ. Πρωτοπαπάς έλειπε στο εξωτερικό (Ισπανία) και μου έχει μείνει μία μικρή απορία για το πόσο καλά οργανωμένα ήταν η πρώτη εκείνη κίνηση (που μάλλον είχε συντονιστεί από τον αείμνηστο Περικλή Πάγκαλο) καθώς και για το αν έγιναν και ποιες συνεννοήσεις με

τους υπόλοιπους των Νέων Δυνάμεων που έμειναν στην ΕΚΝΔ για να σαλαμοποιηθούν αργότερα στην ΕΔΗΚ του Γ. Μαύρου και του Ι. Ζίγδη (σημειωτέον ότι και οι δύο αυτοί «αρχηγοί» διακόσμησαν αργότερα τα ψηφοδέλτια του ΠΑΣΟΚ). Την απορία μου πάντως την λύνει σήμερα ο Χ. Πρωτοπαπάς στο κείμενό του.

Από την φοιτητική – σπουδαστική παράταξή μας «Δημοκρατική Πορεία» απεχώρησε προς την «Σοσιαλιστική Πρωτοβουλία» το 25% των στελεχών από όλη την Ελλάδα. (Βαγγ. Βενιζέλος , Χάρης Ταγαράς, Χρ. Βερελής , Δρόσος Ταυλάριος , Στέφανος Μιχαλάκος , Χ. Μακρυγιώργος , Φ. Μπογοσιάν , Γ. Μέγας , Γ. Κουτσιδης, Μ. Μαυροκέφαλος, Δ. Μπουρνόζος, Πλατής, Στ. Χατζηδημητρίου κ.α.)

Θυμάμαι τις προσπάθειες που έκανα για να αναγνωριστούμε από την ΕΦΕΕ σαν φοιτητική παράταξη. Βρεθήκαμε στην Σόνια με τον Στέφανο Τζουμάκα, πρόεδρο τότε της ΕΦΕΕ και κάποιον άλλο που δεν θυμάμαι. Αφού του ανέλυσα ποιοι είμαστε και τι ζητάγαμε, του ζήτησα την θέση του για την αναγνώρισή μας από την ΕΦΕΕ. Μου είπε το αμίμητο «εσείς να φύγετε μεν από την ΕΚΝΔ μιάς και είσαστε οι πιο προοδευτικοί, εμείς όμως δεν μπορούμε να σας αναγνωρίσουμε. Αν δέ θελήσετε να έρθετε στην ΠΑΣΠ (πράγμα που δεν του το είχα θέσει), εμείς δεν πρόκειται να δεχτούμε την φράξιά σας». Φαίνεται ότι μόλις είχαν «ξεκαθαρίσει» κάποιους άλλους (όπως περιγράφεται στο κείμενο του Γιάννη Σεργόπουλου) και ήθελαν την ησυχία τους.

Αναδημοσιεύω το κείμενο από την εφημερίδα της παράταξης (μου την έδωσε ο Λεωνίδας Παππάς το 2004), που μας «έλουζε» σαν διασπαστές, όχι τόσο για ενημερωτικούς λόγους, αλλά ενδεικτικό του πάθους που συνόδευε τις διεργασίες της εποχής. Και να φανταστείτε ότι είμαστε, μέχρι και σήμερα, όλοι φίλοι μεταξύ μας. Δεν έψαξα πάντως ποτέ να μάθω ποιος ήταν ο συντάκτης.

«Τις τελευταίες μέρες βρεθήκαμε, αναγκαστικά, μάρτυρες μιας διαλυτικής προσπάθειας. Μιας προσπάθειας, 5-6 μελών της παράταξης, να χτυπήσουν την Δημοκρατική Πορεία απ' τα μέσα, θέλοντας να την διασπάσουν.

Ας αφήσουμε όμως να μιλήσουν τα γεγονότα.

17-18 Οκτώβρη (1976)

Συγκεντρώνεται η Οργανωτική Επιτροπή (Ο.Ε.), που ήταν υπεύθυνη για το προγραμματισμένο για 5-9 Νοέμβρη, Β' Συνέδριο της Δ.Π. Γίνεται απολογισμός δουλειάς σ' όλα τα επίπεδα (εισηγήσεις, οικονομικά, τεχνικά θέματα κλπ). Παρόλο που ο απολογισμός, κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικός είναι, αποφασίζεται να γίνει μια ιδιαίτερη προσπάθεια για να καλυφθούν τα κενά και να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στο Β' Συνέδριο της Δ.Π.

20 Οκτώβρη

Οι σχολές της Πάτρας ειδοποιούν την Ο.Ε. ότι , λόγω της ανεπαρκούς προσυνηδριακής δουλειάς που έχει γίνει, αδυνατούν να παρακολουθήσουν το Συνέδριο και ζητούν την αναβολή του.

21-30 Οκτώβρη

Μετά την συζήτηση στις Ολομέλειες των σχολών, τα ¾ από αυτές ζητούν αναβολή του Συνεδρίου για τους ίδιους λόγους.

Παρ' όλα αυτά, 3 από τα μέλη της Εκτελεστικής Γραμματείας (Ε.Γ.) της Κεντρικής Επιτροπής (Κ.Ε.) της παράταξης, χωρίς να ζητήσουν την γνώμη της Κ.Ε.,

χωρίς καν να ενημερώσουν τα άλλα μέλη της Ε.Γ., ΑΔΙΑΦΟΡΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΒΑΣΗΣ, δίνουν ανακοίνωση σε εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, γιά δήθεν διεξαγωγή του Β΄ Συνέδριου, 5-9 Νοέμβρη στην Αθήνα.

31 Οκτώβρη

Η Κ.Ε. συγκαλείται στην Αθήνα για να κάνει τον απολογισμό της και να εξετάσει την κατάσταση όπως έχει πλέον διαμορφωθεί. Τα 6 από τα 17 μέλη της, όχι μόνο αρνούνται να πάρουν μέρος στην συνεδρίαση, αλλά επιπλέον αρχίζουν να λασπολογούν ακατάσχετα, στην προσπάθειά τους να φανούν όσο μπορούν «συνεπείς» στις υποχρεώσεις τους απέναντι σε πολιτική ομάδα και να παραπλανήσουν τον φοιτητικό κόσμο καλύπτοντας τις πραγματικές προθέσεις τους.

Η Κ.Ε., αγνοώντας όλους τους λίβελους που έχουν εκτοξευθεί, καλεί τους συγκεκριμένους συναδέλφους να καταλάβουν ότι η πολιτική γραμμή που τους έχει επιβληθεί, μόνο την αντίδραση εξυπηρετεί και κανέναν άλλο.

2 Νοέμβρη.

Η Κ.Ε. συγκαλείται και πάλι και

1. Ορίζει σαν οριστική ημερομηνία σύγκλησης του Β΄ Πανελλαδικού Συνέδριου της παράταξης, το διάστημα 21-25 του ερχόμενου Μάρτη, στην Αθήνα.
2. Διαγράφει 7 μέλη της Δ.Π. γιατί αντιστρατεύονταν τις αποφάσεις της Κ.Ε., προσπαθούσαν να δημιουργήσουν σύγχυση σχετικά με το Συνέδριο της παράταξης και εκφράζονταν υβριστικά για την Κ.Ε.
3. Ανακαλεί από την Ε.Γ. της Κ.Ε. τον συνάδελφο Χάρη Ταγαρά, για πλημμελή εκπλήρωση των καθηκόντων του.
4. Συμπληρώνει με εκλογές την Γραμματεία Διασχολικού Θεσσαλονίκης, και εκλέγει αντικαταστάτη του εκπροσώπου μας στο Κ.Σ. της Ε.Φ.Ε.Ε., όταν αυτός παραιτηθεί, τον συνάδελφο Γιώργο Δρογκάρη.
5. Αποφασίζει ότι, μέλος της παράταξης που αντιστρατεύεται τις αποφάσεις της Κ.Ε. και ιδιαίτερα τα όσα έχουν σχέση με το Β΄ Συνέδριο, βρίσκεται αυτοδίκαια εκτός παράταξης και, εξουσιοδοτεί την Ε.Γ. να επικυρώνει και τυπικά την απόφασή της αυτή.

5 Νοέμβρη

Από εδώ και πέρα παρακολουθούμε μια προσπάθεια των «6», να επιβιώσουν. Παρασύροντας μερικούς ακόμη, δημιουργούν ένα «συνέδριο φάντασμα». Ουσιαστικά βέβαια πρόκειται για μια «φιλική συγκέντρωση» ορισμένων ατόμων, που, λίγες ώρες πριν την ..... πανηγυρική (!!!!) έναρξή της, κανείς δεν ήξερε που θα γίνει. Τελικά η συγκέντρωση αυτή, αφού αυτοανακηρύσσεται σε «συνέδριο», αρχίζει τις «εργασίες» της σε αίθουσα κεντρικού ξενοδοχείου της Αθήνας (!!!), ξεκομμένη από τους φοιτητικούς χώρους, και «αναβάλει» την «πανηγυρική» της για την επόμενη ή μεθεπόμενη «συνεδρίασή» της. (Σ.Σ. Το πότε θα εξαρτηθεί απ' το αν θα πάνε ή όχι οι .....καλεσμένοι τους!!!!) «Αναλύει» καταστάσεις, «διαγράφει» μέλη, «ψηφίζει» αποφάσεις και τελειώνει τις «εργασίες» της στις 8 αντί τις 9 Νοέμβρη, «λόγω ελλείψεως ετέρων θεμάτων» (Σ.Σ. Διάβαζε λόγω αποχώρησης 5 συνέδρων και φόβου αποχώρησης και άλλων...)

Έτσι τελείωσε το «συνέδριο φάντασμα», αφού οι «ηγέτες» της όλης ιστορίας, κατάλαβαν καλά ότι, τα εσωτερικά τους προβλήματα, προβλήματα της

Νεολαίας της πολιτικής ομάδας που ακολουθούν, δεν ήταν δυνατόν να λυθούν ούτε με τη βοήθεια 30-35 ατόμων που, παρασυρμένα στην πλειοψηφία τους, τους ακολούθησαν.

Θα μπορούσαμε να γράψουμε πολλά ακόμα σχετικά που προσπάθησε να δημιουργήσει η «ηγεσία» των 30-35, σε σύνολο 130 συνέδρων.

Δεν πρόκειται όμως να κατέβουμε στο επίπεδο της «ηγεσίας» αυτής.

Η απάντησή μας είναι η απάντηση που το ίδιο το Φ.Κ. τους έδωσε, όταν ΙΚΕΤΕΥΑΝ κάποια αναγνώριση.

Είναι η απάντηση που εκφράζεται με μια μόνο λέξη : ΠΕΡΙΦΡΟΝΗΣΗ».

Η δική μου εκδοχή για εκείνα τα γεγονότα είναι η παρακάτω:

Όσοι από την παράταξη δεν ακολούθησαν την, άκομψη και κυρίως ανοργάνωτη αποχώρηση των 4 βουλευτών της Πρωτοβουλίας από την ΕΚΝΔ, ήταν βεβαίως μειοψηφία στην Ε.Γ, αλλά πλειοψηφία στους εκλεγμένους-συνέδρους. Από κουβέντες μας εκτιμώ ότι θεωρούσαν πως, σε μία ανοιχτή πολιτικο-ιδεολογική αντιπαράθεση με τους «αστέρες» της Θεσσαλονίκης (Βενιζέλο, Ταγαρά, Ταυλάριο), θα έβγαιναν χαμένοι, χάνοντας όλη την παράταξη, και έτσι αποφάσισαν να μην τους δώσουν βήμα για ζύμωση, αναβάλλοντας το Συνέδριο, όπως και είχαν δικαίωμα, βάσει της πλειοψηφίας τους στην Κ.Ε.

Εμείς, οι αποχωρούντες-διασπαστές, στην Αθήνα είμαστε σημαντικά λιγότεροι. Ποτέ δεν κατάλαβα γιατί δεν κάναμε το συνέδριο στην Θεσσαλονίκη, όπου είχαμε την πλειοψηφία. Στα γραφεία της παράταξης (ισόγειο, σήμερα bar DADA, Αραχώβης και Μπενάκη στα Εξάρχεια) έγινε μία κωμική «μάχη» σπρωξιμάτων. Στάθης Χατζηδημητρίου εναντίον Γ. Παππά κ.α. ωραία και γραφικά. Έχοντας χάσει την πρόσβαση μας στα γραφεία, και επειδή είχαμε αποφασίσει να προχωρήσουμε, όπως-όπως, στο Συνέδριο, άρχισα να ψάχνω για αίθουσα και μικροφωνική εγκατάσταση. Μετά από πολλές πιέσεις, ο Χ. Πρωτοπαπάς, ο οποίος δεν ήθελε με κανένα τρόπο να ανακατευτεί με διαμάχες της νεολαίας, μου έδωσε 30,000 δρχ. Δεν μπορέσαμε να εξασφαλίσουμε Πανεπιστημιακή αίθουσα, καθώς οι άλλες παρατάξεις και η ΕΦΕΕ αναγνώριζαν τους άλλους, και έτσι νοίκιασα αίθουσα στο Τιάνια, μόνο για μια μέρα, καθώς τα χρήματα δεν επαρκούσαν. Πήρα και τον ενισχυτή του σπιτιού μου και δύο καινούργια μικρόφωνα (KENWOOD θυμάμαι, που τα έχω ακόμα) και έτσι κάναμε την «πανηγυρική» έναρξη, κρατώντας μυστική την τοποθεσία, καθώς φοβόμαστε «επιδρομή των άλλων». Τις άλλες 3 ημέρες μαζευτήκαμε σε αίθουσα των Πρωτοπαπά- Σωμερίτη στην Πειραιώς περί τους 30 συνέδρους από διάφορες σχολές. Καθώς οι άλλες παρατάξεις δεν αναγνώριζαν την μειοψηφία μας σαν «Δημοκρατική Πορεία» (θυμάμαι τις νυχτερινές συναντήσεις μας με τον Στέφανο Τζουμάκα, τότε πρόεδρο της ΕΦΕΕ, στην «Σόνια» στην Λ. Αλεξάνδρας), αναγκαστήκαμε να ονομαστούμε «Δημοκρατική Πρωτοβουλία». Τον τίτλο «Σοσιαλιστική Πορεία» τον είχε ήδη η ομάδα Κωνσταντόπουλου, που είχε διαγραφεί/αποχωρήσει από το ΠΑΣΟΚ. Η έδρα στο Κ.Σ. της Ε.Φ.Ε.Ε. είχε μείνει στους «άλλους», αλλά εγώ συμμετείχα στις φοιτητικές διεργασίες της εποχής σαν εκπρόσωπος ξεχωριστής παράταξης. Παρόλα αυτά τα δραματικά, στις αμέσως επόμενες φοιτητικές εκλογές, στις περισσότερες σχολές της Αθήνας, κατεβήκαμε πάλι μαζί με την Δημοκρατική Πορεία, εμείς σαν Δημοκρατική Πρωτοβουλία και σε

αρκετές μαζί με τον Δημοκρατικό Αγώνα, που εκείνη την χρονιά πήραμε την πρώτη θέση στο Πολυτεχνείο. Σε άλλες σχολές η αναλογούσα έδρα «κάθισε» σε εμάς, σε άλλες στους «άλλους» και γενικά επικράτησε ηρεμία, καθώς και οι δύο πλευρές (κύρια όσοι έμειναν στην ΕΚΝΔ-ΕΔΗΚ) αντιμετώπιζαν ζόρικα πολιτικά προβλήματα. Αλήθεια, πόση νεανική ενέργεια σπαταλήθηκε για αυτές τις «καντρίλιες»;

Η ιδρυτική συνδιάσκεψη της «Πρωτοβουλίας» έγινε στην Αθήνα, στο ξενοδοχείο «ΠΑΡΚ», στις αρχές του 1977.

Τότε, παράλληλα με την «Πρωτοβουλία» είχαμε φτιάξει και την ΣΝΕ (Σοσιαλιστική Νεολαία Ελλάδας) με γραμματέα τον Γιώργο Βερνίκο. Εγώ συμμετείχα στα διανεολαιίστικα των αρχών του 1977 σαν εκπρόσωπος αυτής της νεολαίας. Θυμάμαι τις συζητήσεις και άλλες διαδικασίες με τον Αλέκο Αλαβάνο της ΚΝΕ, τον Κ. Κάρη από τον Ρήγα Φεραίο, τον Ντάνο Κρυστάλλη από την νεολαία ΕΔΑ και άλλους. Μια συντρόφισσά μας μάλιστα στην ΣΝΕ, σήμερα δημοσιογράφος, παντρεύτηκε αργότερα τον Ντάνο και κάναμε με την πρώτη μου σύζυγο αρκετή παρέα μαζί τους μέχρι την περιέργη και αμφιλεγόμενη σύλληψή του σαν πράκτορα της ΚΥΠ(!!!). Ακόμα μου μένουν πάρα πολλές απορίες για εκείνη την υπόθεση.

Στις αρχές του 1977 μου πρότεινε ο Γιώργος Βερνίκος (μετέπειτα δις κουμπάρος και νονός του ενός γιου μου) να εκπροσωπήσω την ΣΝΕ στο συνέδριο της Νεολαίας της Σοσιαλιστικής Διεθνούς (YUSI) στην Στουτγάρδη. Αυτή ήταν η πρώτη μου εμπειρία και επαφή στο εξωτερικό με την δυνατή πλευρά της σοσιαλδημοκρατίας. Η «τρискаτάρη» Β' Διεθνής καταγγέλλονταν τότε από το ΠΑΣΟΚ σαν «δούρειος ίππος» του καπιταλισμού (άσχετα αν αυτή τους ενίσχυε στην Ευρώπη κατά την διάρκεια της χούντας). Πηγαίνοντας όμως εκεί, και συμμετέχοντας για 4 ημέρες, ένοιωσα σαν να είμαι σε άλλο κόσμο. Οι κυνηγημένες και λαιδορούμενες στην Ελλάδα απόψεις μας, εκεί ήταν εξουσία, εξελίσσονταν και αποτελούσαν τον μεγαλύτερο στον κόσμο συνασπισμό κομμάτων. Τις εργασίες άνοιξαν ο Αυστριακός Μπρούνο Κράϊτσκι και ο Σουηδός Ολαφ Πάλμε. Μεγαλεία. Σ' εκείνο το συνέδριο είχε απορριφθεί η εισδοχή στην Διεθνή των σοσιαλιστικών νεολαιών ΗΠΑ και Ισραήλ. Οι νέοι της Διεθνούς, έχοντας οι περισσότεροι ζήσει μεγάλες περιόδους σοσιαλδημοκρατικής διακυβέρνησης στις χώρες τους, είχαν ξεπεράσει τα παιδικά μας προβλήματα να αποδείξουν ότι δεν ήταν δεξιόί, και χωρίς να έχουν χάσει την επαναστατικότητα τους, προχωρούσαν σε άλλους προβληματισμούς για την εφαρμοσμένη πολιτική, το κράτος δικαίου, την ισότητα των φύλων, το μέλλον της Ευρώπης και άλλα παρόμοια πολύ σοβαρά σε σχέση με εκείνα που καθημερινά απασχολούσαν εμάς στην Ελλάδα. Ένα βράδυ με πήγαν σε μία ρυθ της τοπικής σοσιαλιστικής νεολαίας. Όλο γελαστά πρόσωπα, καμία σχέση με τα επικρατούντα σκυθρωπά και σοβαροφανή δικά μας στην Ελλάδα. Μαζί με την χαρά της συμμετοχής ένοιωθα και την λύπη για το πόσο πίσω είμαστε στην χώρα μας όσον αφορά την ατμόσφαιρα ανάμειξης και ενασχόλησης με την πολιτική.

Από την Άνοιξη του 1977 είχαν αρχίσει οι συζητήσεις για τον χαρακτήρα και τους προγραμματικούς στόχους της «Συμμαχίας των 5». Συμμετείχαν : *Σοσιαλιστική Πρωτοβουλία (εμείς) , Σοσιαλιστική Πορεία (Κωνσταντόπουλος, Νοταράς, Βάσσης κ.α.) , Χριστιανική Δημοκρατία (Ψαρουδάκης) , ΕΔΑ (Ηλιού Κατριβάνος , Λεντάκης) και ΚΚΕ Εσωτερικού (Κύρκος , Φιλίνης, κλπ)* Είχαν φτιαχτεί 3-4 επιτροπές με εκπροσώπους των 5 συνιστωσών, όπου γινόταν επεξεργασία εισηγήσεων και συζήτηση. Αυτό που θυμάμαι είναι ότι τα περισσότερα «προβλήματα» στο

συναινετικό προχώρημα των θεμάτων προέρχονταν από την πλευρά της «Σοσιαλιστικής Πορείας», που προέρχονταν από το ΠΑΣΟΚ. Στην επιτροπή που συμμετείχα εγώ (κοινωνικής πολιτικής κλπ), εκπρόσωπος της «Σοσ. Πορείας» ήταν και ο Γιάννης Τούντας, ο οποίος εκφράζονταν σαν να πίστευε ότι μετά τις εκλογές θα παίρναμε την εξουσία και θα εγκαθιδρύαμε τον σοσιαλισμό. Οι προτεινόμενοι στόχοι ήταν εξωπραγματικοί αλλά και η φρασεολογία ήταν καθαρό παράγωγο της πρωτο-Πασοκικής ιδεολογίας και φρασεολογίας. Μετά την αποφοίτηση από το Πολυτεχνείο, το καλοκαίρι πέρασε με τις παραπάνω διεργασίες και συζητήσεις, οι οποίες απ' ότι φάνηκε, δεν είχαν και πολλή επαφή με την πολιτική πραγματικότητα της χώρας.

Ένα χαρακτηριστικό τώρα που θυμάμαι από την αρχή του φθινοπώρου του 1977. Λίγο πριν τις εκλογές του 1977 είχε οριστεί γραμματέας της Πρωτοβουλίας ο Αλέξανδρος Καλλιδόπουλος, παλαιός σοσιαλιστής και αγωνιστής από την Θεσσαλονίκη. Κάποιο βράδυ, και ενώ είχαν αρχίσει οι συζητήσεις για την Συμμαχία των 5, ήρθε να τον δει μία αντιπροσωπεία του ΠΑΣΟΚ. Όταν έφυγαν, μου είπε ότι του ζήτησαν να συνεργαστούμε με το ΠΑΣΟΚ και με καλά ανταλλάγματα στην εκπροσώπηση. Ήταν Πέμπτη-Παρασκευή. Αυτός έφευγε κάθε Σαββατοκύριακο για Θεσσαλονίκη. Την Δευτέρα ανακοίνωσε την προσχώρησή του στα ψηφοδέλτια του ΠΑΣΟΚ στην Θεσσαλονίκη. Φυσικά και δεν βγήκε, αλλά η στάση του δεν χαρακτηρίστηκε τίμια.

Τον Σεπτέμβριο του 1977 έφυγα για μεταπτυχιακά στην Σκωτία. Έτσι, δεν συμμετείχα στις εκλογές του 1977, όπου το ΠΑΣΟΚ έγινε αξιωματική αντιπολίτευση, η ΕΔΗΚ έπεσε στους 12 βουλευτές και η φιλόδοξη «Συμμαχία των 5» υπέστη καθαρή ήττα παίρνοντας μόνο 2 έδρες (Ηλίας Ηλιού και Λεωνίδα Κύρκος) και ουσιαστικά διαλύθηκε. Αρκετά όμως από τα συνθήματα στους τοίχους της γειτονιάς μου «Βερνίκος – Συμμαχία» παραμένουν απείραχτα ακόμα και σήμερα.

Το φθινόπωρο του 1978, που γύρισα στην Ελλάδα, ακολούθησε και η τυπική διάλυση της «Πρωτοβουλίας για Δημοκρατία και Σοσιαλισμό». Ο Τάσος Μήνης είχε αποχωρήσει πνένων τα μένεα(!) για το «σκάνδαλο Τσάτσου» (συκοφαντικά δημοσιεύματα για δήθεν φιλοχουντικές σκέψεις από την εφημερίδα του Μιχαλόπουλου-αυτού που δικάζεται σήμερα) και είχαν πια διαμορφωθεί δύο μη συμβατές απόψεις για τις μελλοντικές κινήσεις. Η πρώτη τάση (με Δ. Τσάτσο, Γ.Α. Μαγκάκη, Γ. Ανωμερίτη, Φοίβο Ιωαννίδη, Γ. Βερνίκο κ.α.) δεν έβλεπε μέλλον στην συνέχιση της προσπάθειας για δημιουργία νέου φορέα του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού και προσανατολιζόνταν στην επιδίωξη των στόχων τους μέσα από το ΠΑΣΟΚ. Η δεύτερη τάση (με Χαρ. Πρωτοπαπά κ.α.) προτιμούσε να δοκιμάσει την τύχη της έξω από το ΠΑΣΟΚ. Σε μία συγκινησιακά φορτισμένη, αλλά πάντα πολιτισμένη, συνεδρίαση στα γραφεία της πλ. Κάνιγγος επικυρώθηκε το «συναινετικό διαζύγιο». Καθώς φεύγαμε από τα γραφεία για τελευταία φορά, θυμάμαι το πικρό σχόλιο που έκανα στον Γ. Μαγκάκη ότι «αυτοί είχαν διαλέξει τον εύκολο δρόμο της προσχώρησης στο ΠΑΣΟΚ». Ίσως ήμουν λίγο σκληρός και σίγουρα πικραμένος. Αρκετοί τότε διέκοψαν την ενασχόλησή τους με την πολιτική (για λίγο ή μέχρι σήμερα). Το θέμα που μας απασχόλησε τότε για το ποιός είχε «δίκιο», σήμερα είναι ξεπερασμένο. Απλά θα ήθελα να σημειώσω ότι είχε σημειωθεί μία ακόμη πράξη στο σήριαλ «σαλαμοποίησης» των Νέων Δυνάμεων.

Ένα προσωπικό(;) πρόβλημα

Θα κλείσω αυτό το κείμενο παραθέτοντας κάποιες σκέψεις για ένα θέμα που γνωρίζω ότι έχει απασχολήσει πολλούς από τους συντρόφους. Το θέμα της εξισορρόπησης μεταξύ της πολιτικο-κομματικής δράσης και της προσωπικής ζωής.

Λόγω της πολύχρονης καταπίεσης από την χούντα, από την μεταπολίτευση και μετά, προβλήθηκε σαν πρότυπο για μίμηση εκείνη η στάση που έθετε την προσωπική ζωή σε δεύτερη μοίρα μπροστά στα κομματικά καθήκοντα. Αυτό «έπιασε» σε πολλά παιδιά και σίγουρα και σε μένα. Θεωρούσαμε «ανώτερη» απασχόληση την συμμετοχή σε φορείς και διαδικασίες και βάζαμε σε δεύτερη μοίρα την «ιδιοτελή» απασχόληση με προσωπικά θέματα (σπουδές, έρωτες, επάγγελμα, οικογένεια). Αυτό βέβαια σε χοντρές γραμμές γιατί ο καθένας είχε το δικό του «μείγμα». Υπήρχε βέβαια και το σύνθημα της ΚΝΕ : «πρώτοι στον αγώνα και πρώτοι στις σπουδές», αλλά ήταν μάλλον έκφραση επιθυμίας παρά πραγματικότητας. Να σημειώσω εδώ ότι η πλειοψηφία της ΚΝΕ και του Ρήγα στα ιδρύματα μετατρέπονταν σε μειοψηφία μετά την αποφοίτηση όπου επικρατούσε η άποψή μας για «συμμετοχή στη διαχείριση» (και στα οφέλη), αλλά αυτό είναι άλλη μεγάλη συζήτηση.

Οι συνδικαλιστικές διαδικασίες αλλά και η προετοιμασία γι' αυτές, ιδίως μετά την μεταπολίτευση, ήταν πολύ χρονοβόρες και αρκετές φορές συνέβαιναν σε ώρες μαθημάτων ή απογευματινών ασκήσεων. Αλλά και να μην συνέπιπταν, δεν υπήρχε χρόνος και ηρεμία για διάβασμα, προσωπικές σχέσεις κλπ. Ακόμα και πολλές διασκεδάσεις είχαν υποταγεί στα κυρίαρχα «προοδευτικά πρότυπα» της εποχής. Σίγουρα η μουσική, αλλά και το διάβασμα. Ήταν και οι «ενδεικνυόμενες ταβέρνες», αλλά και το ντύσιμο. Με πολλή πίεση μπορούσε κάποιος να συνδυάσει ιδίως τις σπουδές με την ενεργό δράση των φοιτητικών παρατάξεων και ακόμα πιο δύσκολα αν υπήρχε σύνδεση και με κάποιο κόμμα. Η περισσότερη ενέργεια απορροφούνταν από τα συλλογικά. Έτσι, προσωπικά, ενώ κράτησα την «φόρα» της αριστείας του Βαρβακείου και πέρασα όλα τα μαθήματα του πρώτου έτους από τον Ιούνιο, από το δεύτερο μέχρι το τέταρτο όλο και κάποιο έμενε για Σεπτέμβριο. Οι φίλιες (και οι διασκεδάσεις) περιορίζονταν στους ομοϊδεάτες και το πολύ στους συμμαχικούς χώρους. Προτιμούνταν βέβαια ο «Ρήγας».

Όταν βρέθηκα το φθινόπωρο του 1977 στην Σκωτία για μεταπτυχιακά, άλλαξαν ξαφνικά ο ρυθμός και οι προτεραιότητες της καθημερινής ζωής. Εκτός από την σποραδική απασχόληση σαν πρόεδρος της Εστίας Μεταπτυχιακών φοιτητών και με δύο επαφές με την νεολαία του SLP (Σκωτικό Εργατικό Κόμμα) , δεν υπήρχε τίποτε άλλο εκτός από παραδόσεις, βιβλιοθήκη, διάβασμα και κάποια διασκέδαση. Πλήρης δηλαδή αξιοποίηση του χρόνου για προσωπικά θέματα. Πρέπει να ομολογήσω ότι τότε ένοιωσα για πρώτη φορά αυτό που μου έχουν αναφέρει και αρκετοί άλλοι σύντροφοι. Θα μπορούσε να περιγραφεί σαν μία αμφιβολία για το αν ήταν σωστός ο υπερτροφισμός του πολιτικού σε βάρος του προσωπικού. Στο τελευταίο μου κείμενο θα περιγράψω το πώς κατέληξε αυτή η «εσωτερική διαμάχη» που κράτησε από το 1977 μέχρι το 1995. Δεν γνωρίζω να έχει κανείς μετανιώσει για τίποτα, αλλά αρκετοί εκφράζουν κάποιες αμφιβολίες μέχρι και κάποια πικρία. Υπάρχουν , αγαπητοί σε μένα και αξιολογότατοι σύντροφοι, που αποφάσισαν αρκετά μεγάλοι να σταματήσουν την εξαντλητική απασχόληση με την πολιτική και να ασχοληθούν αποκλειστικά με το επάγγελμά τους, την οικογένειά τους και την

προσωπική τους ζωή. Και μου κουβεντιάζουν ότι ίσως θα μπορούσαν να τα είχαν «κουμαντάρει» λίγο διαφορετικά.

Κλείνοντας αυτό το κείμενο, αισθάνομαι σαν να περιέγραψα την πορεία ενός κύματος που μας πήρε και μας ταξίδεψε επάνω στον αφρό του από το 1972 έως και το 1977. Οι εντονότερες και καλύτερες εμπειρίες θα βρεθούν σε αυτή την περίοδο. Οι πιο μακρόχρονες φιλίες κρατούν από εκεί. Και το κυριότερο, που πιστεύω ότι ισχύει για όλους τους συντρόφους εκείνης της εποχής: η πολιτική συγκρότηση και κοσμοθεωρία διαμορφώθηκε για όλους μας εκείνη ακριβώς την περίοδο και παραμένει σχεδόν απaráλλαχτη μέχρι σήμερα. Χαρακτηριστικά σχολής; Μήπως «Τα Χασαπόσκυλα»; Όχι σίγουρα ακριβώς ίδια για όλους μας, αλλά πάντως πιστεύω ότι στα βιώματα του καθενός και τις διδαχές εκείνης της περιόδου εδράζονται εν πολλοίς αυτά που κάνουμε σήμερα στην ευρέως νοούμενη πολιτική δραστηριότητα. Ακόμα και οι «ζαβολιές» βέβαια είναι στο πρόγραμμα αρκεί να μην χαλάνε την «μεγάλη εικόνα».